

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**PERCEPCIJA RODITELJA O UTICAJU DIGITALNIH MEDIJA
NA RAZVOJ PREDŠKOLSKOG DJETETA**

Završni magistarski rad

MENTORICA:

Doc. dr. Dženeta Camović

STUDENTICA:

Irma Sušić

Sarajevo, 2021.

Zahvala

Zahvaljujem se svojoj mentorici Doc. dr. Dženeti Camović na iskazanom strpljenju, na savjetima i stručnom vodstvu, te pomoći pri izradi ovog magistarskog rada.

Veliko hvala i svim profesorima i asistentima Odsjeka za Pedagogiju na stečenom znanju i saradnji.

Zahvaljujem se mojoj porodici i prijateljima za svu podršku i razumijevanje tokom studija.

Najveću zahvalu dugujem svojoj majci koja je uvijek bila tu za mene, te mi pružala nesebičnu ljubav, razumijevanje i podršku. Ona je zaslužna za svaki moj uspjeh, stoga joj posvećujem ovaj rad.

Sadržaj

1. UVOD	5
I TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	7
2. DIGITALNI MEDIJI: NASTANAK, RAZVOJ I VRSTE	8
3. DJECA PREDŠKOLSKE DOBI U DIGITALNOM SVIJETU	9
4. DIGITALNI MEDIJI I RANI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	11
4.1. Motorički razvoj djece predškolske dobi	11
4.2. Kognitivni razvoj djece predškolske dobi.....	14
4.3. Socijalni razvoj djece predškolske dobi.....	18
4.4. Emocionalni razvoj djece predškolske dobi.....	21
4.5. Razvoj govora djece predškolske dobi	25
II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	31
5. METODOLOŠKI DIO	32
5.1. Problem i predmet istraživanja.....	32
5.2. Cilj istraživanja	33
5.3. Zadaci istraživanja.....	33
5.4. Istraživačka pitanja	33
5.5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	33
5.6. Uzorak istraživanja.....	35
III REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	36
6. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	37
6.1. Učestalost i svrha korištenja digitalnih medija od strane djece predškolske dobi	37
6.2. Roditeljski nadzor nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi	44
6.3. Mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi.....	47
6.4. Mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora.....	52
6.5. Iskustva roditelja o zapaženim posljedicama digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece.....	54
7. ZAKLJUČAK.....	56
8. LITERATURA	58
POPIS GRAFIKONA I TABLICA	63
PRILOZI	64

1. UVOD

Današnje vrijeme odlikuju mnogobrojne promjene u društvu i načinu njegovog funkcioniranja. Jedna od najznačajnijih i najbržih promjena dogodila se u ulozi medija u životu čovjeka, kako odraslih tako i djece, te uticaju medija na njihov život. U skladu s tim, savremeni mediji poput pametnih telefona, tableta, računara, televizije i slično oblikuju čovjekovu svakodnevnicu na svim razinama života i utiču na radne navike, kreativnost, socijalizaciju i komunikaciju.

Popularnost korištenja digitalnih medija javlja se od najranije životne dobi pa sve do osoba starije životne dobi koji svakodnevno provode određeno vrijeme koristeći barem jedan digitalni uređaj. U predškolskoj dobi upotreba medija je sve veća, pa je samim tim i njihov uticaj na djecu veći. Digitalni mediji mogu imati pozitivan i negativan uticaj na motorički, kognitivni, socio-emocionalni i motorički razvoj djece predškolske dobi, a što ovisi o vremenu korištenja digitalnih medija, sadržaju koji gledaju, psihofizičkom području i stepenu razvoja djeteta, te o mnogim drugim faktorima koji mogu pojačati ili ublažiti pozitivno i negativno djelovanje medijskih sadržaja na dijete.

Digitalni mediji obogaćuju život novim sadržajima i informacijama i tako proširuju znanje i obrazovanje djece, potiču spremnost za školu i ranu pismenost, potiču misaone procese, asocijativno učenje, hipotetičko mišljenje i intuiciju, proširuju rječnik i drugo. Iako digitalni mediji imaju pozitivne posljedice na razvoj predškolskog djeteta, oni istovremeno imaju i negativne posljedice do kojih njihovo prekomjerno korištenje može dovesti. Ukoliko dijete provodi previše vremena ispred ekrana, dolazi do slabljenja sazrijevanja i rasta mozga zbog neuključenosti svih čulnih otisaka, potom do sputavanja mašte i spontane igre, te do pojave asocijalnosti. Također učestalo prikazivanje nasilja na digitalnim uređajima potiče agresiju i može izazvati različita destruktivna ponašanja.

Činjenica da djeca koriste digitalne uređaje sve ranije i na različite načine, pred roditelje stavlja veliki zadatak i izazove, a jedan od njih je i opskrbiti djecu vještinama i sposobnostima koje će im pomoći da iskoriste potencijale i izbjegnu zamke i rizike koje digitalni svijet nosi. Rizici se mogu umanjiti ukoliko djeca digitalni svijet otkrivaju uz odraslu osobu, koja ih vodi,

odabire sadržaje, potiče na razmišljanje i razgovor o doživljenom. Iako će tehnologija imati uticaj na djecu, ključ je maksimizirati spoznajne, fizičke i socijalne pogodnosti koje donosi uz minimaliziranje rizika.

U ovom radu ćemo predstaviti percepciju roditelja o uticaju digitalnih medija na razvoj djece predškolske dobi, odnosno njihovo mišljenje o posljedicama upotrebe digitalnih medija na razvoj djece predškolske dobi, kao i njihova neposredna iskustva o uticaju digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece.

I TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2. DIGITALNI MEDIJI: NASTANAK, RAZVOJ I VRSTE

Mediji predstavljaju nabitnije sredstvo današnjice, koji su svakodnevno prisutni uz nas, te u velikoj mjeri utiču na naš život. Potreba za komuniciranjem i za medijima je u današnjem svijetu mnogo veća nego ranije, što pokazuje i činjenica da je savremeni čovjek sve više ovisan o medijima i teško se može odvići od njih (McLuhan, 2008).

Pod pojmom medij podrazumijeva se sredstvo koje služi za prijenos informacija, odnosno sredstvo koje služi za komunikaciju. Mediji su složeni pojam koji označava sisteme javnog informiranja, a služe za prijenos vijesti i audiovizualnih sadržaja u svrhu informiranja, obrazovanja i zabave najširih slojeva stanovništva. Za medije široke potrošnje i opsega koristi se termin masovni mediji ili masmediji, a u njih spadaju internet, novine, radio i televizija (Kečo-Isaković, 2006).

Jedan od najpopularnijih medija današnjice jeste televizija koju je izumio cijenjeni inženjer i izumitelj John Logie Baird, rođen 1888. godine. Prvi put je svoj izum predstavio Kraljevskom Institutu 1926. godine, a 1929. godine BBC je emitirao eksperimentalnu emisiju, dok je 1930. godine formiran prvi televizor koji je masovno proizveden. Postala je najpopularniji mediji zbog uvjerljivosti žive slike koja pridonosi vjerodostojnosti sadržaja, ali istovremeno i moćan mediji koji dovodi do toga da ljudi pod njenim uticajem mijenjaju svoj izgled i mišljenje (Sigman, 2010). U prošlosti, mediji su se obraćali publici koja je bila zainteresirana za određeni sadržaj, dok se televizija u najvećem dijelu svojih programa obraća svima, a televizijski žanrovi koji su prije bili jasno definirani, danas su izmiješani. Pa tako, zabavni programi mogu imati elemente informativnih emisija i obrnuto. Programi mogu sadržavati i različite vrste agresivnih scena, koje također, mogu uticati na ponašanje ljudi. Televizija često prikazuje samo dijelove onoga što se zaista dogodilo, a te dijelove stavlja u kontekst nakon čega značenje i važnost mogu biti u potpunosti izmijenjeni ili izgubljeni. Televizija ima velik uticaj na prikazivanje događaja, te može uvećati, ali i podcijeniti realnost i ozbiljnost nekih stvarnih postupaka (Valković, 2010).

Drugi mediji koji je, možda čak i popularniji od televizije je Internet, a on se definira kao „složena globalna mreža ljudske komunikacije i transmisije, nastala spajanjem dostignuća informatike, telekomunikacija i audiovizualnih medija, kao izraz razvoja civilizacije, na koju, usljed multicipiranja mogućnosti komuniciranja, edukacije i zabave, te eksponencijalnog rasta broja korisnika, vrši bitan povratni uticaj” (Osmančević, 2003:99). Razvoj Interneta započeo

je šezdesetih godina dvadesetog vijeka, na vrhuncu hladnog rata, kao projekat Ministarstva odbrane i vojske Sjedinjenih Američkih Država nazvan ARPANET (*Advanced Research Projects Agency*). Ciljevi ovog projekta bili su da se izradi mreža koja će omogućiti komunikaciju istraživača smještenih na različitim lokacijama, kao i slanje podataka ukoliko su drugi načini komunikacije uništeni zbog nuklearnih napada ili prirodnih katastrofa (Šimović i Ružić-Baf, 2013).

Kasnije, osamdesetih godina dvadesetog vijeka pojavljuje se jedno od naznačajnih otkrića pod nazivom "*World Wide Web*" kojeg je razvio fizičar i kompjuterski naučnik Tim Berners-Lee sa CERN-a. Osnovno polazište za razvoj World Wide Web-a bilo je razvijanje načina objavljivanja, lociranja i preuzimanja dokumenata pohranjenih na internetskim serverima širom svijeta, a predstavljao je skup informacija u obliku stranica, međusobno povezanih i vidljivih na ekranu (Naughton, 2016). Kao što sam naziv govori, World Wide Web se odnosi na globalno povezanu mrežu, a ono što ga čini interesantnim jesu "web-stranice" koje objedinjuju tekst, grafiku, zvuk, animacije i druge multimedijske elemente. Svaka web-stranica posjeduje početnu stranicu, a njena svrha je uvod u neko mjesto, objašnjenje svrhe i informacija koje se mogu naći na drugim stranicama na tom web mjestu (Gralla, 2004).

Devedesetih godina istog vijeka dolazi do velike ekspanzije Interneta, kada njegova upotreba postaje neophodna za svakodnevnu komunikaciju na društvenoj, ali i poslovnoj razini. Osim što omogućava bržu komunikaciju, Internet spaja ljude širom svijeta, nudi veliki broj podataka, informacija, znanja, te stvara tržišta koja su dostupna svim korisnicima (Naughton, 2016).

3. DJECA PREDŠKOLSKE DOBI U DIGITALNOM SVIJETU

"Digitalna tehnologija već je promijenila svijet – kako sve više djece širom svijeta ima pristup mreži, tako se i djetinjstvo sve više mijenja" (UNICEF, 2017:3).

Internet podrazumijeva "mrežu svih mreža" koja povezuje računare korištenjem internetskog protokola. Internet postaje sadašnjost današnje djece, te ih koriste svakodnevno (Louge, 2006). Moderne tehnologije kao što su Internet i mobilni telefoni omogućavaju djeci i odraslima sticanje velikog broja informacija, kao i neograničene komunikacijske mogućnosti. Također, virtualni svijet je veoma izazovan za djecu i mlade, prije svega što potiče njihovu radoznalost, ali ih istovremeno privlači prividom slobode i samostalnosti (Krkeljić, 2013).

Prvo nacionalno istraživanje o predškolskoj djeci pred ekranima u Hrvatskoj koje su tokom 2016. i 2017. godine proveli Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon, obuhvatilo je roditelje djece u dobi od 18 mjeseci do 7 godina (prosjeak: 5 godina), a pokazalo je da djeca u Hrvatskoj navikama korištenja digitalnih uređaja i sadržaja ne zaostaju za ostatkom Europe. Među gotovo 700 predškolaraca iz obitelji koje su sudjelovale u istraživanju, nema djeteta koje ne koristi barem jedan elektronički uređaj – savremene tehnologije koriste svi. Neki od rezultata istraživanja su pokazala da 6% predškolske djece posjeduje svoj mobitel, 97,2% djece gleda televiziju, 60% djece se koristi računarom, a 85% domaćinstva s predškolskom djecom ima tablet. Također, rezultati su pokazali i da predškolska djeca u dobi od dvije do četiri godine, provode ukupno dva ili više sati dnevno uz različite ekrane, najviše pred televizorom i to nešto više vikendom, nego radnim danima. Rezultati istraživanja o nadzoru roditelja i stvaranju pravila o korištenju digitalnih uređaja, pokazali su da čak 70% djece gleda televiziju bez nadzora, 75% djece koristi tablet bez nadzora, a 50% roditelja ne zna procijeniti jesu li elektronički uređaji štetni ili korisni za njihovu djecu (Knez Radolović i Renić, 2020).

Istraživanje provedeno u Bosni i Hercegovini 2020. godine, pokazalo je da Smart TV imaju češće domaćinstva s mlađom djecom. Smart TV koristi 63% djece, a standardni TV uređaj 32%, dakle, skoro sva djeca, uključujući i devet od deset (88%) djece uzrasta 0-3 godine. Smartphone (koji ne pripada djeci, nego nekom drugom članu domaćinstva) najčešće koriste djeca uzrasta 4-6 godina (šest od deset djece – 62%). Slijede djeca 0-3 godina (četiri od deset djece – 41%) i djeca 7-10 godina (četiri od deset - 43%). Upotreba „kućnog“ tableta najčešća je kod djece uzrasta 4-6 godina (tri od deset djece - 28%, uz 6% koji imaju vlastiti), a onda opada sa uzrastom djece. Njega koristi i jedno od deset djece uzrasta 0-3 godine (12%, uz 3% koji imaju vlastiti). Također, istraživanje je pokazalo da djeca u dobi od 4-6 godina najčešće gledaju crtane filmove (95%) na digitalnim uređajima (Hasanagić, Papović i Kovačević, 2020).

Koliko će digitalni mediji uticati na djecu, ovisi o sadržaju koje koriste, psihofizičkom području i stepenu razvoja djeteta, te o mnogim drugim faktorima koji mogu pojačati ili ublažiti pozitivno i negativno djelovanje medijskih sadržaja na dijete (Kuterovac Jagodić, Štulhofer i Lebedina Manzoni, 2016). Iako digitalni mediji imaju pozitivne posljedice na razvoj predškolskog djeteta, oni istovremeno imaju i negativne posljedice do kojih njihovo prekomjerno korištenje može dovesti. Ukoliko dijete provodi previše vremena ispred ekrana, dolazi do slabljenja sazrijevanja i rasta mozga zbog neključenosti svih čulnih otisaka. Rana

upotreba interaktivnih vizuelnih medija obezbjeđuje dvodimenzionalni, odnosno ograničeni čulni doživljaj koji je praćen tjelesnom pasivnošću. Vizuelni mediji poput televizije, računara, tableta i slično djeluju tako što aktiviraju jedino oči i uši. Druga čula su veoma slabo stimulisana, što onemogućava razvoj finih motoričkih vještina, a i senzomotoričku integriranost (Žalica, 2020).

4. DIGITALNI MEDIJI I RANI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

4.1. Motorički razvoj djece predškolske dobi

Motorički razvoj djeteta predškolske dobi potrebno je posmatrati kroz skladan fizički, motorički, emocionalni i kognitivni razvoj. Pod motoričkim razvojem podrazumijeva se da dijete počinje svrhovito i skladno da koristi vlastito tijelo za kretanje i baratanje predmetima, te tijelo sve više koristi za postizanje nekog cilja. Veoma je važno da se motorički razvoj odvija normalnim putem, odnosno da se ne očekuje od djeteta da izvodi kompleksne strukture pokreta i kretnji prije nego što usvoji i savlada osnovna gibanja i pokrete (Malina, Bouchard i Bar-Or., 2004). Prema tome, motorički razvoj se odvija u dva smjera. Prvi je cefalo-kaudalni smjer koji podrazumijeva da dijete prvo kontrolira pokrete glave, zatim trupa, te na kraju pokrete donjih ekstremiteta. Drugi smjer nosi naziv proksimo-distalni i podrazumijeva da dijete najprije može kontrolirati bliže dijelove tijela, a onda udaljenije od kičme (Neljak, 2009).

Autor Neljak (2009) navodi kako se ukupna motorička aktivnost djeteta temelji na filogenetskim (urođeni, evolutivni) i ontogenetskim (neurođeni, razvojni) motoričkim uvjetovanim obrascima pokreta, kretnji i gibanja. Filogenetski motorički obrasci se odnose na urođene motoričke kretnje i gibanja koji se tijekom razvoja djeteta evolutivno pojavljuju, kao što je puzanje, hodanje, trčanje, penjanje i skakanje, dok ontogenetski motorički obrasci se odnose na neurođene motoričke obrasce kretanja i gibanja, koji se ne pojavljuju biotički, već se uče od nulte razine kao što je plivanje, rolanje, skijanje, ples i slično. Također, isti autor (2009) navodi kako se razvoj motorike od rođenja do upisa djeteta u osnovnu školu odvija u sedam faza:

1. Faza refleksne aktivnosti
2. Faza spontanih pokreta
3. Faza osnovnih pokreta i kretnji (koordinacije pokreta glave, trupa i tijela)
4. Faza osnovne senzomotorike (hvatanje predmeta prstima)
5. Faza osnovnih gibanja (kretanje u prostoru, lokomocija)
6. Faza preciznije senzomotorike (usklađivanje rada mišića ruku, šake i prstiju)
7. Faza lateralizacije tj. dešnjaštva ili ljevaštva

Faze refleksnih i spontanih pokreta, faza osnovnih pokreta i kretnji, te faza osnovne senzomotorike odnose se na prve dvije godine djetetovog života, dok se ostale četiri faze mogu uočiti kod djece predškolske dobi. Faza refleksne aktivnosti podrazumijeva urođene radnje koje se pojavljuje kod novorođenčeta i odnose se na radnje kao što su sisanje, kašljanje i kihanje, dok se spontani pokreti pojavljuju tokom prvih mjeseci, a kao posljedica razvoja osjetila i percepcije. Tokom prve godine života pojavljuje se oko četrdeset i sedam vrsta spontanih pokreta, a neki od njih su trzanje, mahanje, guranje, privlačenje i slično. Nakon četvrtog mjeseca života pojavljuju se osnovni pokreti i kretnje, te osnovna senzomotorika koja se odnosi na hvatanje predmeta prstima. U osnovne pokrete spadaju pokreti glave, trupa i ekstremiteta, kao što je prevrtanje, sjedenje, stajanje i upiranje. Faza osnovnih kretnjih započinje od šestog do dvanaestog mjeseca i traje do početka druge godine života. Djeca počinju biotički izvoditi pokrete kao što su puzanje, trčanje, penjanje, skakanje, dizanje, nošenje, bacanje i hvatanje. Navedeni pokreti se do druge godine života nalaze u fazi početnog usavršavanja, a kasnije u predškolskom periodu prolaze kroz faze usavršavanja, stabilizacije i automatizacije. U petoj godini života započinje faza preciznije senzomotorike gdje se pojavljuju precizniji i usklađeniji rad mišića ruku, šaka i prstiju kod bilo kojih pokreta. Djeca mnogo preciznije barataju predmetima, pokreti su smireniji, kontinuiraniji i izvode se sigurnije (Neljak, 2009). Jurčić i sar. (2005) navode da u ovoj fazi dijete ljepše crta, počinje pisati prva slova i brojeve, a da se njen razvoj potiče crtanjem, rezanjem makazama, nožićem, lijepljenjem, oblikovanjem papira ili prirodnih materijala, baratanjem loptama različitih veličina i težina. Posljednja faza lateralizacije započinje u šestoj ili sedmoj godini života kojom se kod djeteta prirodno pojavljuje dešnjaštvo ili ljevaštvo, odnosno prirodan izbor dominantne strane tijela (Neljak, 2009).

Starc i sar. (2004) ukazuju na postojanje različitih primarnih motoričkih sposobnosti kao što su: brzina, snaga, koordinacija, fleksibilnost, preciznost, ravnoteža i izdržljivost. Svaka od navedenih motoričkih sposobnosti regulirana je mehanizmima središnjeg živčanog sistema

koji njome upravljaju, a manje ili više su povezane s drugim ljudskim sposobnostima (Prskalo, 2004). Najvažnija od primarnih motoričkih sposobnosti, prema Jurčić i sar. (2005) jeste koordinacija koja se prirodno povezuje s ostalim sposobnostima djeteta, kao što je preciznost baratanja predmetima, kada dijete prenosi, skuplja, razvrstava, slaže, određene predmete, kotrlja, dodaje, baca, hvata loptu. Osim toga koordinacija se povezuje i s ravnotežom, kada dijete hoda s predmetom po suženoj površini, te s razvojem snage što se pokazuje penjanjem uz stepenice, silaženje, provlačenje, vučenje predmeta ili potiskivanje. Kako bi se koordinacija manifestirala u školskoj dobi, kao sposobnost agilnosti, djeci predškolske dobi treba zadavati zadatke raznolikih načina kretanja, kretanja s zadacima, savladavanje prepreka: prolaženje preko, između, ispod, kroz, promjene smjera kretanja, nagla zaustavljanja i ubrzanja.

Prema Vasta, Haith i Miller (2005) motoričke vještine se pojavljuju prilično predvidivim redoslijedom i u predvidivoj dobi, što podrazumijeva da su genetski programirane. Međutim i okolina može imati određenu ulogu, tako što će poticati dijete na pokazivanje neke vještine u određeno vrijeme. Osim mnogobrojnih vježbi za djecu kojima ih se potiče na određene pokrete i saradnju s okolinom, motoričke vještine se savladavaju i kroz jednostavnu igru. Igra je jedan od najvažnijih načina poticanja djetetovog razvoja. U poticanju motoričkog razvoja veliku ulogu imaju roditelji, ali trebaju biti veoma oprezni jer prerana motorička postignuća mogu ugroziti kasnije emocionalne, kreativne i fizičke aspekte razvoja (Šalaj, 2013).

Pozitivni i negativni aspekti uticaja digitalnih medija na motorički razvoj djece predškolske dobi

Upotreba digitalnih medija također ima uticaj i na razvoj fine motorike kod djece predškolske dobi, tačnije s razvojem vještina prstiju, šaka i zglobova. Istraživanje Bedforda i saradnika, pokazalo je da postoji povezanost između rane upotebe digitalnih uređaja s ekranima osjetljivim na dodir i obavljanja jednostavnih zadataka fine motorike, kao što je slaganje blokova. Također, istraživanja su pokazala da upotreba ekrana osjetljivih na dodir može djelovati motivirajuće na djecu, te ih navesti da mnogo više eksperimentiraju s pokretima ruku i to kasnije prenose na objekte iz stvarnog života (Bedford i sar., 2016). Također, pozitivno je to što, ukoliko je u crtanom filmu kretanje likova nesputano i veselo, djeca istovremeno dobijaju nagon za skakanjem, plesanjem, pjevanjem i mahanjem (Žderić, 2009). Međutim, prekomjerna upotreba digitalnih medija može negativno uticati na razvoj djeteta,

posebno na razvoj grubih motoričkih vještina poput trčanja, skakanja i šutiranja, te finih motoričkih vještina kao što su odijevanje, zakopčavanje, vezivanje i ravnoteža.

Osim toga, povećava se i rizik od pretilosti djece, s obzirom da više vremena provode sjedeći ispred digitalnih ekrana, a sve manje obavljajući fizičke aktivnosti (Felix i sar., 2020). Gledanje televizije oduzima dio vremena koje bi dijete trebalo provesti spavajući ili baveći se radnjama koje potiču na aktivnost i razvoj mozga i tijela. Pa tako, gledanje televizije usporava metabolizam i dovodi do toga da djeca konzumiraju mnogo više hrane (Sigman, 2010). Rezultati istraživanja koje je objavio WHO, 2016. godine pokazali su kako je 2014. godine u svijetu bilo 41 milion djece stare do pet godina s prekomjernom tjelesnom težinom (WHO, 2016).

4.2. Kognitivni razvoj djece predškolske dobi

Kognicija podrazumijeva sve unutrašnje procese i mentalna iskustva koji dovode do spoznaje. Ona uključuje sve mentalne aktivnosti kao što su pamćenje, simboliziranje, rješavanje problema, stvaranje i mašta. Kognitivni razvoj djeteta, od rođenja do polaska u školu, obuhvata senzomotorički razvoj, razvoj mišljenja, zaključivanja i način na koji dijete dolazi do rješenja problema. Proučavanjem kognitivnog razvoja nastoji se objasniti kako se intelektualni kapaciteti mijenjaju i razvijaju od rođenja do zrelosti, pod uticajem genetskih i različitih okolinskih faktora, kao što su roditelji, socijalno i emocionalno okruženje i igra. Isto tako, nastoji se objasniti kako djeca razmišljaju u odnosu na drugu djecu njihove dobi (Berk, 2015).

Jean Piaget, poznati švicarski psiholog i filozof, bio je jedan od utemeljitelja dječijih kognitivnih razvojnih teorija. Istraživanjem kognitivnog razvoja djece došao je do zaključka da sredstva prilagodbe polaze od relativno neintelligentnih, kao što su refleksi i navike, pa sve do relativno inteligentnih poput onih što zahtjevaju uvid, složene mentalne reprezentacije i mentalnu manipulaciju simbolima (Sternberg, 2005). Piaget je vjerovao da djeca drugačije razmišljaju od odraslih, te da se njihovo mišljenje mijenja kako sazrijevaju (McLeod, 2020). U skladu s tim, Piaget dijeli razvoj na četiri stepena ili razdoblja: senzomotoričko razdoblje (0-2 godine), predoperacijsko razdoblje (2-6 godina), konkretno razdoblje (6-12 godina) i formalno razdoblje (od 12 godina).

Senzomotoričko razdoblje se proteže od rođenja do druge godine života, a obuhvata šest stepena: vježbanje refleksa, razvoj shema, postupke otkrivanja, novost i istraživanje, te mentalno predočavanje. Ovo razdoblje podrazumijeva da se dječija inteligencija razvija u okviru senzomotoričkih shema, tačnije asimilacije i akomodacije koji podrazumijevaju uključivanje novih elemenata u sheme i prilagođavanje shema u odgovoru na nova iskustva, odnosno dijete se oslanja na svoja osjetila i uči pomoću njih (Vasta i sar., 2005).

Predoperacijsko razdoblje se pojavljuje kod djece predškolske dobi, odnosno ono obuhvata period od druge do šeste godine života (Piaget, 1952). Ključno obilježje promjene od senzomotoričkog k predoperacijskom razdoblju je pojava sposobnosti predočivanja, ili simboličke funkcije. Pod simboličkom funkcijom se podrazumijeva sposobnost upotrebe jedne stvari kao simbola za predodžbu nečeg drugog. Za predoperacijsko razdoblje karakteristično je pet vrsta ponašanja, a to su: unutrašnje rješavanje problema, sposobnost baratanja s nevidljivim premještanjem predmeta, pojava riječi, odnosno govorenje o predmetima u njihovoj odsutnosti, neizravno oponašanje i simbolička igra. Također, pojavljuje se i kvalitativni identitet, razlikovanje pojavnosti od stvarnosti i razumijevanje pogrešnih uvjerenja (Vasta i sar., 2005). Crain (2005) navodi da djeca u ovom periodu počinju razumijevati složenija pitanja, ali još uvijek ovise o svojim osjetilima i mogu se usmjeriti samo na jednu dimenziju.

Predoperacijsko razdoblje ima i nekoliko ograničenja. S obzirom da su djeca uvježbana na senzomotričkoj razini, nisu toliko vješti u misaonom rasuđivanju i rješavanju problema zbog čega se koristi izraz predoperacijska misao, koja označava da djetetu nedostaju operacije koje omogućavaju djelotvorno rješavanje problema na predodžbenoj razini. Kao ograničenja predoperacijske misli navode se egocentrizam, animizam, artificijelizam i transduktivno rasuđivanje, centracija, konzervacija i ireverzibilnost mišljenja (Vasta i sar., 2005).

Egocentrizam je važna karakteristika predoperativnog mišljenja, a javlja se kada dijete nije u stanju razlikovati vlastitu perspektivu od perspektive druge osobe (Smith, 1981). Trogodišnjak ili četverogodišnjak smatra da svi dijele njegov pogled na svijet, vide ono što on vidi, osjećaju ono što on osjeća, znaju ono što on zna. Međutim, važno je napomenuti da egocentrizam nije sebičnost ili egoizam, već jednostavno teškoća u preuzimanju stajališta drugih osoba (Piaget, 1967). Egocentrizam se gubi između šeste i sedme godine života, samo ako se dijete počne što prije navikavati na život u grupi i na to da postoje pravila kojih se

treba pridržavati u skupini kako bi i samo bilo prihvaćeno od strane vršnjaka (Starc i sar., 2004).

Animizam podrazumijeva da djeca neživim predmetima pridaju osobine živih bića. Dijete smatra da svaki pojedinačni element ima osjećaje poput boli, sreće, tuge, gladi. U skladu s tim vjerovanjem djeca razgovaraju s svojim igračkama, hrane ih i slično. Glavni razlog ove vrste uvjerenja je da je dijete pretpostavlja da su svi i sve poput njega (Piaget, 1967). Slična pojava koja je prisutna je i *artificijelizam*, odnosno uvjerenje da su ljudi stvorili prirodna bića ili pojave kako bi zadovoljili svoje ciljeve, te *transduktivno rasuđivanje* koje se odnosi na to da se misao kreće od posebnog prema posebnom i ne razmatra načela koja povezuju posebne događaje (Vasta i sar., 2005).

Centracija se odnosi na djetetovu sklonost da se usmjeri samo na jedan aspekt problema u određenom trenutku. To podrazumijeva da dijete ne može istovremeno sagledati više osobina nekog predmeta, te zbog toga dolazi do nemogućnosti razvrstavanja predmeta u skupine s obzirom na dva svojstva. *Konzervacija* podrazumijeva spoznaju o tome da se kvantitativna svojstva nekog predmeta ne mijenjaju s promjenom vanjskog izgleda (Vasta i sar., 2005). Dijete postepeno razvija svijest o očuvanju mase, težine i volumena (Simatwa, 2010). Do pete godine većina djece može shvatiti da iako je oblik drugačiji, masa ostaje ista (O'Bryan i Boersma, 1971). Također, u ovom periodu prisutna je i ireverzibilnost mišljenja, koja podrazumijeva nemogućnost djeteta da se u mišljenju vrati unatrag na početno stanje (Vasta i sar., 2005).

Razdoblje konkretnih operacija proteže se od šeste godine do otprilike jedaneste ili dvanaeste godine (Vasta i sar., 2005). Dijete više ne koristi osjetila ili percepciju kao osnovu za odgovaranje na pitanja koja zahtjevaju logičku misao. Osim toga, dijete u konkretnom razdoblju razumije i raspravlja o klasifikaciji, serijaciji, količini, vremenu i prostoru (Bugge, 2002).

Posljednje razdoblje poznato je kao *razdoblje formalnih operacija*, od dvanaeste do šesnaeste godine, a uključuje mentalne operacije na apstrakcijama i simbolima, koji ne moraju imati fizičke, konkretne oblike (Sternberg, 2005). Značajna je pojava hipotetičko-deduktivnog rasuđivanja, odnosno oblika rješavanja problema pomoću stvaranja i provjere hipoteza, te izvođenja logičkih zaključaka na temelju rezultata provjere (Vasta i sar., 2005).

Pozitivni i negativni aspekti uticaja digitalnih medija na kognitivni razvoj djece predškolske dobi

Uticaj medija na kognitivni razvoj djece prije predoperacijskog perioda, odnosno od rođenja do druge godine života, zavisi od količine izloženosti programskim sadržajima. S obzirom da djeca u tom periodu veoma malo obraćaju pažnju na takve programe i vjerovatno ih slabo razumiju, na njih jedino mogu uticati pozadinski zvukovi dok je televizija uključena. Pokazalo se da pozadinski zvukovi narušavaju kontinuiranu igru djece od dvanaeset do dvadeset i četiri mjeseca, te smanjuju kvalitetu i interakciju roditelja i djeteta u usporedbi s onom kada televizija nije uključena. Smanjena interakcija između roditelja i djeteta presudna je za razvoj kognitivnih funkcija (Lavigne i sar., 2015).

U predoperacijskom periodu dijete počinje razumijevati sadržaj s digitalnih medija, a samim tim oni počinju uticati i na znanje djeteta, odnosno na njegov kognitivni razvoj. Taj uticaj može biti pozitivan i negativan. Kada se govori o pozitivnim stranama tehnologije, najviše se ističe njen edukativni potencijal u kontekstu različitih emisija primjerenih djeci, crtića s izraženim edukativnim karakterom, dokumentarnih emisija ili aplikacija koje razvijaju kognitivne sposobnosti. Pozitivan uticaj medija ističe se u sticanju znanja i umijeća, usvajanju znanstvenih i kulturnih nasljeđa, bogaćenju moralne i socijalne dimenzije, te u razvoju stvaralačkih sposobnosti (Jurčić, 2017).

Plowman i sar. (2012, prema Genc, 2014) su kroz opservaciju roditelja i analizu intervjuva došli do zaključka da dječja interkacija s tehnologijom može dovesti do pozitivnih posljedica u učenju kao što su sticanje operacijskih vještina, prošireno znanje i razumijevanje svijeta, privrženost učenju, te shvatanje važnosti o uključenosti tehnologije u svakodnevnicu.

Djeca predškolske dobi se znaju koristiti i Internetom uz čiju pomoć mogu igrati razne edukativne igre ili gledati edukativne crtane filmove što utiče na njihov razvoj i prethodi razvijanju sposobnosti i vještina potrebnih za buduće školovanje. Neke igre koje djeca igraju potiču finu motoriku, razne prostorne i vizualne vještine, uče kako slijediti upute, rješavati probleme, te dolazi i do razvoja logičkog razmišljanja (Žderić, 2009). Također, one potiču misaone procese kao i asocijativno ponašanje, oslobađaju emocije, nude trenutnu nagradu, podupiru intuiciju i hipotetično mišljenje (Laniado i Pietra, 2005).

Autori McPake, Plowman i Stephen (2010) navode nekoliko negativnih posljedica do kojih upotreba digitalnih uređaja može dovesti, a one podrazumijevaju da je djetetov intelektualni

razvoj u opasnosti zbog opterećenja koje digitalna tehnologija vrši na kognitivne resurse, da je razvoj jezika i razvoj mašte inhibiran jer tehnologija potiče pasivnost. Prekomjerna upotreba digitalnih medija može negativno uticati i na sposobnosti fokusiranja i održavanja pažnje u obavljanju zadataka (Giacomini i sar., 2000).

Prije su se mnogo više koristile slikovnice i knjige za djecu, koje su djeca samostalno listala ili bi im roditelji čitali, dok su se one danas zamijenile upotrebom digitalnih medija. Slikovnice služe za upoznavanje s raznim predmetima, bojama, oblicima i životinjama, te se na taj način stvara i osnova za kasniji razvoj čitalačkih sposobnosti i uspjeha u školi (Walker, Ganea i Gopnik, 2012, prema Batarelo Kokić, 2015).

4.3. Socijalni razvoj djece predškolske dobi

Socijalni razvoj obuhvata ponašanja, stavove i afekte sjedinjene u dječijoj interakciji s odraslima i drugom djecom (Brajša-Žganec, 2003). Autor Bowlby (1988) smatra da je temelj socijalnog razvoja u vezanosti dojenčeta za njegovog skrbnika. Navedena povezanost je biološki zasnovana i namijenjena je tome da dojenčad i djeca imaju dovoljno podrške i zaštite kako bi mogli preživjeti sve dok ne budu u stanju da samostalno funkcioniraju (Gilovich, Keltner i Nisbett, 2006). Upravo razvoj afektivnog sistema, koji je središte uzajamne regulacije dijete-skrbnik, važan je za socijalni odnos koji se se upostavlja (Vasta i sar., 2005). Isti autori (2005) navode tri opšta stepena razvoja privrženosti, a to su: nediskriminativne socijalne reakcije, diskriminativne socijalne reakcije i usmjerena privrženost. U prvoj fazi, koja obuhvata period od rođenja do drugog mjeseca života, djeca pozitivno reaguju na svakoga, ali stvaraju prostor za razvoj odnosa privrženosti sa skrbnikom. Djeca najčešće plakanjem privlače majku, a zadržavaju je u blizini smješkanjem ili umirivanjem. U drugoj fazi, od drugog do sedmog mjeseca života, djeca postaju zainteresiranija za skrbnika i druge poznate osobe i usmjeravaju svoje socijalne reakcije na njih. Još uvijek prihvataju nepoznate osobe, ali su one na drugom mjestu. Također, djeca počinju razvijati i doživljaj „sebe“, te razumijevati da su odvojena od ostatka svijeta. Posljednja faza, od osmog do dvadeset četvrtog mjeseca, obuhvata razvoj dva područja, a to su: emocionalnost, kada se strah počinje javljati kao dominantna emocija, a najčešće se pojavljuje kao strah od nepoznatih osoba i negodovanje zbog odvajanja od skrbnika.

U skladu s navedenim stepenima razvoja privrženosti, Ainsworth, Blehar, Waters i Wall (2015) navode četiri različite kategorije privrženosti, a to su sigurna privrženost, izbjegavajuća privrženost, opiruća privrženost i neorganizirano-neorijentirana privrženost. Sigurno privržena djeca u svojim roditeljima pronalaze ljubav i pažnju, te im njihova podrška predstavlja oslonac u svim ostalim odnosima. Prilikom odvajanja od roditelja, djeca mogu, ali i ne moraju plakati (Vasta i sar., 2005). Djeca kod kojih je utvrđena sigurna privrženost pokazuju razne pozitivne osobine, kao što su kognitivna i socijalna kompetentnost što ih čini uspješnijim u rješavanju problema, sklonija su istraživanju, te rjeđe razvijaju ponašajne probleme za razliku od djece koja posjeduju nesigurne obrasce privrženosti. Također, spremnija su na saradnju, poslušnija i bolje se slažu s vršnjacima. Djeca koja posjeduju izbjegavajući obrazac privrženosti ne reaguju posebno na roditelja za vrijeme njegove prisutnosti, te prilikom njegovog odlaska obično nisu uznemirena. Na nepoznate osobe reaguju smireno, te se prema njima odnose na sličan način kao i prema skrbniku. Djeca kod kojih je prisutna izbjegavajuća privrženost, najčešće su nesigurna, povučena, osjećaju se zanemareno, te najveći oslonac pronalaze u sebi samima. Kod opiruće privrženosti djeca pokazuju uznemirenost prilikom odvajanja od roditelja, a prilikom njegovog povratka pokazuju opiruće ponašanje tako što se bore kada ih se podigne, udaraju i odguruju svog skrbnika. Posljednji obrazac privrženosti odnosi se na neorganizirano-neorijentiranu privrženost, te odražava najveću nesigurnost. Djeca pokazuju proturječna ponašanja, istovremeno želeći pažnju skrbnika, ali i strah. Navedeni obrazac privrženosti je posljedica skrbnikovog odbacivanja i zanemarivanja djeteta, a ono se osjeća depresivno, ravnodušno, nesigurno i zbunjeno (Ainsworth i sar., 1978, prema Berk, 2015).

Urie Bronfenbrenner je smatrao da je za dječiji socijalni razvoj i psihosocijalnu prilagobu veoma važna okolina, odnosno da dijete utiče na okolinu, te da okolina utiče na dijete. U skladu s tim vjerovanjem iznio je teoriju ekoloških sistema u kojoj je identificirao četiri razine okolinskih uticaja na dijete, a to su: mikrosistem, mezosistem, egzosistem i makrosistem (Brajša-Žganec, 2003). Mikrosistem može predstavljati obitelj, školu, igralište, odnosno one sredine koje su najbliže djetetu i s kojima je ono u izravnom kontaktu. On nije konstantan, mijenja se kako dijete raste. Mezosistem predstavlja sistem međudnosa raznih mikrosistema, kao što je odnos između roditelja i učitelja. Što su oni povezaniji, to će djetetovo odrastanje biti sigurnije i skladnije. Egzosistem je socijalno okruženje koje utiče na dijete, ali u kojem dijete ne sudjeluje izravno (lokalna vlada, školski odbor, radno mjesto

roditelja). Makrosistem se odnosi na kulturu (uvjerenja, stavove, tradiciju) u kojoj dijete živi (Vasta i sar., 2005).

Socijalna kompetencija se često izjednačava sa socijalnim vještinama, no važno ih je razlikovati, unatoč nekim zajedničkim obilježjima. Dok se socijalne vještine odnose na specifična ponašanja djeteta, kao što je nenasilno rješavanje sukoba, tolerantnost i asertivnost, socijalna kompetencija se odnosi na učinkovitost u odnosima s vršnjacima (Kralj, 2014). Pod osnovnim socijalnim vještinama kojima bi dijete trebalo ovladati, Miljković i Rijavec (2002) navode sljedeće: slušanje, odnosno usmjerenje pažnje na onoga tko govori i razumijevanje onoga što želi reći; predstavljanje samog sebe; predstavljanje drugih osoba; razgovor s drugim osobama, ali i završavanje razgovora; postavljanje pitanja, traženje pomoći ili usluge od drugih; dijeljenje s drugima; interpretiranje govora tijela; igranje igre; saradivanje i slično.

Socijalno kompetentno ponašanje djeteta uključuje saradnju s vršnjacima, ulazak u grupu, igranje igre, te prosocijalna ponašanja kao što su prijateljstvo, smijeh, veselje, prihvatanje vršnjačkih normi i jasnu komunikaciju (Kranželić i Bašić, 2008). Kralj (2014) navodi da socijalna kompetencija podrazumijeva sposobnost izgradnje dobrog odnosa za koji je potrebna empatija, odnosno sposobnost suosjećanja s drugima, prepoznavanje i razumijevanje tuđih osjećaja, kao i učinkovito upravljanje emocijama; sposobnost saradnje odnosno usklađivanja vlastitih ciljeva i prioriteta s ciljevima i zahtjevima grupe, te sposobnost upravljanja sukobima i njihovog rješavanja. Također, autorica (2014) navodi da je socijalno kompetentno dijete u odnosima s vršnjacima i odraslima emocionalno osjetljivije i pokazuje pozitivnije oblike ponašanja nego što to čini manje kompetentno dijete. Unaprijeđivanje socijalne kompetencije omogućava djetetu da se mnogo lakše nosi s neugodnim emocijama kao što su strah, ljutnja i frustracija, ali i kontrolu egocentričnog, impulzivnog i neprimjerenog ponašanja. Za razvoj socijalne kompetencije djeteta veoma su važni odnosi u obitelji, s nastavnicima, kao i s vršnjacima. Roditelji u razvoju socijalne kompetencije mogu pomoći tako što će djetetu pružiti toplotu, podršku, jačati njegovo samopouzdanje, učiti ga socijalnim vještinama, omogućiti mu druženje s vršnjacima, igru, razgovor o socijalnim odnosima, vrijednostima i emocijama drugih ljudi i slično.

Na proces socijalizacije mogu uticati mnogi faktori, a jedan od njih jesu i roditeljski stilovi odgoja. Shaw i Wood (2009) navode kako današnji trendovi u odgoju doprinose razvoju otuđenog, nekomunikativnog djeteta koje nije moguće kontrolirati. Roditelji djeci rijetko postavljaju granice, ne dopuštaju im da osjete frustraciju i zanemaruju njihov moralni i

duhovni razvoj što dovodi do epidemije popustljivog odgoja. Sljedeći roditeljski stil koji može dovesti do problema u socijalizaciji jeste autoritarni koji podrazumijeva stil u kojem roditelji postavljaju velika očekivanja i zahtjeve prema djetetu, provode strogi nadzor i kontrolu, te ne pružaju dovoljno topline i podrške (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Rezultati ovakvog odgoja su agresivno i destruktivno ponašanje djeteta, niska razina prosocijalnog ponašanja, nezadovoljstvo, neposlušnost i niska kontrola emocija (Klarin, 2006). Do problema u socijalizaciji mogu dovesti i teškoće u govornom razvoju, tako što djeca ne uspijevaju ostvariti komunikaciju s svojim vršnjacima u pogledu izražavanja osjećaja i želja, iako bi to htjela (Katz i McClellan, 1999). Do problema u socijalizaciji dovodi i nisko samopouzdanje djeteta, njegov temperament, stidljivost, ali i agresivnost. Na pojavu agresivnosti kod djeteta, osim njegove obitelji, koja ga potiče da se bori za svoja prava, imaju i crtani filmovi puni nasilja (Bujišić, 2005).

4.4. Emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Emocije predstavljaju jedan od glavnih faktora koji utiče na cjelokupno funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u interpersonalnom životu. Značaj emocija se ogleda i u tome, što su mnogobrojni znanstvenici u ovom području pokušavali na različite načine definirati emocije, naglašavajući evolucijski, fiziološki ili psihološki doprinos značenju emocija. One se tumače isticanjem važnosti pojedinih afektivnih, kognitivnih, fizioloških ili bihevioralnih karakteristika, a savremene teorije emocija mogu se podijeliti u evolucijske, psihobiološke i psihološke. Međutim, ono što je zajedničko svim navedenim teorijama je da emocije predstavljaju određene reakcije na određeni događaj ili situaciju, uključuju odnos pojedinca s nekim objektom ili događajem, prepoznatljivo mentalno stanje i emocionalno izražavanje, te reguliraju intrapersonalna i interpersonalna ponašanja i utiču na prilagodbu pojedinca (Brajša-Žganec, 2003).

Osim toga, emocije predstavljaju prvi jezik kod svih ljudi. Odmah po rođenju, proizvodi se prva emocionalna komunikacija, odnosno plač. Nakon prve emocionalne reakcije, dijete počinje razvijati emocionalni odnos, koji je ujedno i prvi djetetov odnos, a koji se razvija iz naslijeđenih mehanizama reagiranja, te se do kraja šestog mjeseca života diferencira u šest temeljnih emocija: srdžbu, strah, veselje, tugu, gađenje i iznenađenje (Starc i sar., 2004). Sve navedene emocije djeca, ali i odrasli izražavaju i doživljavaju na svoj način, što pokazuje da su one subjektivne, a mogu biti ugodne ili neugodne. Također, emocije se mogu manifestirati

na različite načine, kao što su različiti izrazi lica, tjelesna napetost, crvenilo ili bljedoća lica, smijeh, povlačenje u stranu, glasovne reakcije i slično (Bulat, 2014).

Kao što je ranije navedeno, postoje temeljne i sekundarne emocije. Temeljne emocije se javljaju u ontogenetskom razdoblju iz kojih se onda razvijaju sve ostale emocije, a to su: ljutnja, strah, veselje, tuga, gađenje i iznenađenje. Najviše istraživane temeljne emocije prema Berk (2015) su: radost, tuga, ljutnja i strah. Radost predstavlja temeljnu emociju koja se na početku izražava blažim osmijesima, a kasnije glasnim smijehom. Navedena emocija povezuje roditelja i dijete u topli, podržavajući odnos, ali i učvršćuje djetetove sposobnosti koje su još u razvoju. U prvih mjesec dana djetetovog života, prvi osmijeh koji se pojavljuje je refleksni smiješak koji nije povezan s vanjskim podražajima, dok u periodu od šeste do desete sedmice, za vrijeme interakcije s roditeljima, pojavljuje se socijalni smiješak. Tuga se najčešće javlja kao reakcija na odvojenost dojenčeta od skrbnika ili kada je njihova komunikacija narušena. Također, tuga se može pojaviti i kao reakcija na bol ili gubitak predmeta (Berk, 2015).

Već u osmoj sedmici djetetovog života započinje nejasno izražavanje ljutnje, a između četvrtog i šestog mjeseca, pa sve do druge godine povećava se učestalost i intenzitet ljutih izraza lica. Razlozi pojave ljutnje su situacije kao što je nestanak zanimljivog predmeta, nemogućnost pomicanja ruku, kraća odsutnost skrbnika ili kada ih se ispusti iz ruku (Berk, 2015). Period od treće do četvrte godine života predstavlja vrhunac emocije ljutnje, odnosno srdžbe, kada dijete ljutnjom reagira na odgojne postupke odraslih i na konflikte s drugom djecom. U ovom periodu ljutnja se manifestira kroz ujedanje, guranje, štipanje, pljuvanje, bacanje na pod i vrištanje. Od četvrte do pete godine života, ljutnja se najčešće javlja zbog prepreka ili teškoća u igri, a manifestira se najčešće kao verbalna agresija, te dijete izgovara ružne riječi, prijeti bježanjem od kuće, prijeti ubijanjem onoga ko je izazvao ljutnju, ruga se, oponaša, radi ono što je zabranjeno, ili čak nanosi povrede i štetu sebi i drugima tako što uništava stvari odjeću onoga koji je izazvao ljutnju. U sljedećem razvojnem periodu, od pete do šeste godine, dijete ljutnjom reagira najčešće zbog odbacivanja njegovih zamisli, vrijeđanja ponosa, onemogućavanja afirmacije i inicijative, a tipične manifestacije su podsmijehivanje, psovanje, hvalisanje i ruganje (Tatalović Vorkapić, 2013).

Strah predstavlja emociju izbjegavanja, upravo zbog toga što je povezana s iskustvom izbjegavanja. Kod djece su prisutni razvojni strahovi koji predstavljaju normalnu pojavu, vezani su uz djetetovu dob, a pojavljuju se, mijenjaju i spontano nestaju kako dijete prerasta

određenu razvojnu fazu. Uz svaku fazu vezani su specifični strahovi koji imaju određenu funkciju za tu dob. U prvoj godini života prisutan je strah od odvajanja, prvenstveno od majke, strah od nepoznatih osoba i novih prostora kada nije prisutna bliska osoba. Druga godina života obuhvata razdoblje u kojem su prisutni mnogobrojni strahovi, kao što je strah od jakih zvukova, tamnih boja, promjene u prostoru, vjetra, kiše, divljih životinja, odvajanja od majke, mraka, samoće. Pred kraj druge godine smanjuje se strah od odvajanja i stranih lica, ali se može ponovno pojaviti u svim novim nepoznatim situacijama. Do četvrte godine raste strah od životinja, stranih ljudi, predmeta, maski, policajaca i lopova, a na stvaranje straha djeluje neočekivanost. U periodu između četvrte i pete godine života opada strah od poznatih životinja, a raste strah od divljih životinja, mraka i samoće, te se pojavljuju noćne more. U petoj godini pojavljuje se i strah od imaginarnih bića, kao što su vještice, zmajevi i slično, te strah od konkretnih opasnih situacija. U šestoj godini života, prisutni su strahovi od imaginarnih bića, ali i nepoznatih osoba, skrivenih osoba ispod kreveta, vatre, groma, munje i vode (Tatalović Vorkapić, 2013).

Dijete se emocionalno razvija tako što prolazi kroz različite stadije emocionalnog izražavanja, emocionalnog razumijevanja, kroz razvoj empatije, razvoj emocija samosvijesti, razvoj privrženosti i socio-spoznajni razvoj koji uključuje pojam o sebi, samoopis, samovrednovanje, svijest o drugima i samoregulaciju (Berk, 2008). Emocionalni razvoj djece se može posmatrati kroz tri faze, a to su usvajanje emocija, diferenciranje i transformacija emocija. Prva faza se odvija u ranom djetinjstvu, a odnosi se na usvajanje emocija, tačnije na izražavanje i percepciju emocija. Ova faza uključuje refleksne reakcije, karakteristike temperamenta i usvajanje određenih emocionalnih obilježja. U interakciji s okolinom automatski se pojavljuju temeljne emocije radost, interes/iznenađenje, ljutnja strah, tuga i gađenje, a uz pratnju facijalnih ekspresija. Faza diferenciranja emocija se odnosi na proces koji se odvija pod uticajem učenja razlikovanja emocija i njihovog izražavanja, te kontrole. Djeca u ranoj dobi, kroz interakciju s roditeljima uče izražavati emocije, oponašajući ih i stvarajući obrasce ponašanja. U drugoj godini života djeca postaju svjesna svog emocionalnog ponašanja vezanog za temeljne emocije, te uče složenije emocionalne procese koji su preduvjet za razvoj, kao što su zavist i empatija. Također, između druge i treće godine razvijaju se emocije ponosa, krivnje i srama, zbunjenosti i prkosa. Glavno obilježje emocionalnog razvoja u dječjoj dobi je prepoznavanje emocija putem socijalnih kognicija. Intenzitet emocionalnog reagiranja djece u predškolskoj dobi ovisi od temperamenta i sposobnosti regulacije emocija. Djeca koja su ovladala svojim emocionalnim doživljajima

smatra se da su emocionalno kompetentni, što uključuje dječju sposobnost prikrivanja emocija, ali i vidljiva ponašanja koja otkrivaju doživljena emocionalna iskustva. Treća faza, transformacije ili reorganiziranja emocija uključuje dva različita procesa. Prvi proces se odnosi na način na koji određeno emocionalno stanje transformira procese razmišljanja, učenja ili pripreme za reakciju u tom stanju, dok se drugi odnosi na to da se emocionalni proces mijenja iskustvom i znanjem, te se kontekst i značenje emocija javljaju kao konstrukcija svakog pojedinca. U skladu s tim, faza transformacije podrazumijeva da dolazi do povezanosti emocionalnog iskustva i verbalizacije emocija, do miješanja emocija i njihovih transformacija (Brajša-Žganec, 2003).

Pozitivni i negativni aspekti uticaja digitalnih medija na socio-emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Korištenje digitalnih medija može da utiče na socijalni razvoj djece. Pa tako djeca, iz audiovizualnih sadržaja usvajaju pozitivna socijalna ponašanja kao što su pomaganje drugima, pokazivanje suosjećanja, uviđanje različitosti među ljudima, kao i tolerancija. U skladu s tim, digitalni mediji predstavljaju jedan od navažnijih faktora u socijalizaciji djece. Procesom socijalizacije, koji je složen i dugotrajan, dijete se oblikuje u interakciji s okolinom, te tako uči i razvija se. Također, dolazi do usvajanja društvenih vrijednosti, uvjerenja, navika i običaja (Kuterovac Jagodić i sar., 2016). Jurčić (2017) navodi da mediji dijete mogu potaknuti na određeno pozitivno ponašanje u društvu, te ga time razvijati u cijelosti, poticati toleranciju i smanjivati razliku koja se često događa među društvenim slojevima. Kod djece predškolske dobi, mediji utiču na razvijanje mašte i kreativnosti.

Negativna karakteristika medija koja može da utiče na ponašanje djece, jeste i činjenica da su crtani filmovi prepuni nasilnih scena. Pa tako, neki od najpoznatijih crtanih filmova kao što su Tom & Jerry, Ptica trkačica i Popaj temelje se u potpunosti na nasilnim scenama. Iako roditelji uče svoju djecu da nije u redu udarati druge, puštanjem navedenih crtanih filmova i smijanjem na scene istih, šalju potpuno drugačiju sliku, odnosno da je nasilje u redu, prihvatljivo, pa čak i smiješno. Djeca to shvataju kao odobravanje ponašanja koje vide u crtanim ili animiranim filmovima (Erwin i Morton, 2008). Istraživanje koje su proveli Hapkiewicz i Roden pokazuje da postoji razlika u ponašanju djece koja su gledala nasilne crtane filmove i one koja nisu. Nakon gledanja crtanih filmova, tokom zajedničke igre, dječaci su pokazivali više prosocijalnog ponašanja tj. više su dijelili svoje igračke nego djevojčice, a oni dječaci koji su gledali nasilne crtane filmove nešto su slabije dijelili igračke

od ostalih dječaka (Hapkiewicz i Roden, 1971). Izloženost nasilnim medijima tijekom ranog djetinjstva utiče na dječje stavove, uvjerenja i ponašanja, a glavni razlog toga je što je učenje u ovom razvojnem periodu kritično jer mlađa djeca nisu uključena u socijalne norme protiv agresivnog ponašanja. Drugo, djeca između dvije do pet godina manifestiraju problem u razlikovanju stvarnosti od mašte. Kao rezultat, oni sve više imitiraju nerealno ponašanje uzoraka. Treće, izloženost medijima tijekom ranog djetinjstva može imati uticaj na društvene odnose jer je društveni razvoj vjerojatno prilagodljiviji nego u kasnijem djetinjstvu ili adolescenciji, a mlađa djeca imaju manje kontrole nad aktivnostima u odnosu na stariju djecu (Ostrov i sar. 2013).

Gledajući sadržaje na digitalnim uređajima djeca otkrivaju svoju emociju. U prvim mjesecima života pokazuju zadovoljstvo ili strah prilikom gledanja određenih sadržaja. Iako djeca do osamnaest mjeseci nemaju sposobnost shvatanja sadržaja, oni pokazuju reakcije na zvukove i svjetlost. Reakcije na sadržaj u tome periodu mogu biti smijeh ili plač (Aganović, 2019).

Istraživanja pokazuju da djevojčice iz audiovizualnog sadržaja mogu učiti o emocijama, odnosno imenovati ih, prepoznavati emocionalne izraze lica, nositi se s njima i slično, te o pokazivanju emocija u međuljudskim odnosima. Prikladni medijski sadržaji mogu pozitivno djelovati na djecu, te se kod gledanja takvih sadržaja mogu pojaviti empatija, sreća, tuga, zabrinutost i druge emocije. Međutim, neprimjereni medijski sadržaji mogu izazvati neugodne emocije. Djeca na neke sadržaje dožive kratkoročnu reakciju straha, a za neke se boje da bi se mogle dogoditi i njima, pa im može biti krivo što su to i gledali (Kuterovac Jagodić i sar., 2016).

4.5. Razvoj govora djece predškolske dobi

Smiljanić (1979) pod govorom podrazumijeva proces proizvođenja glasova i glasovnih kompleksa koji imaju značenje. Govor se koristi kao sredstvo za iskazivanje misli i osjećaja jezičkim sredstvima, odnosno riječima i rečenicama radi sporazumijevanja s članovima nekog kolektiva. U toku prvih šest godina djetetovog života, roditelji i odgajatelji, odnosno djetetova primarna okolina imaju priliku da djetetu pomognu da usvoji najvažniju vještinu koju će ikada učiti, a to je sposobnost da se služi jezikom. U prvih šest godina djetetovog života, ono usvaja osnove komunikacije, jezika i govora, koje će koristiti cijeli život (Apel i Masterson, 2003).

Fonolozi obilježavaju govor na nekoliko načina, pri čemu govorni terapeuti najveći pažnju obraćaju na fonetska obilježja, koja se odnose na različite vrste zvukova koje je moguće oblikovati vokalnim aparatom, odnosno usnama, jezikom, grlom. Međutim, važnije osobine govora u dječijem učenju jezika su fonemska obilježja, koja podrazumijevaju odnose između govornih glasova i značenja (Vasta i sar., 2005).

Govorni razvoj se može podijeliti na dva razdoblja, a to su: predverbalno i verbalno razdoblje. Predverbalno razdoblje obuhvata period od rođenja, pa sve do izgovaranja prve smislene riječi, a njegov uredan razvoj predstavlja preduvjet za kasniji govorno-jezični razvoj. Navedeno razdoblje se može podijeliti na nekoliko faza, a prva od njih je *faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja* koja se odvija do drugog mjeseca djetetovog života. Navedenu fazu karakteriziraju plač, kihanje, uzdisanje, te spontano korištenje jezika, usnica i glasnica. Također, u ovoj fazi dijete pokazuje reakciju socijalnim smiješkom na govor osoba iz svoje okoline, te povezuje glas s osobom koja mu se obraća, a samim tim može prepoznati i raspoloženje osobe koja mu se obraća. Simptom rizika poremećaja govora u prvoj fazi je kada dijete ne reagira na jake zvukove. Male bebe se najčešće plaše jakih zvukova koje mogu proizvesti kućanski aparati ili kada neki teški predmet padne na pod, što izaziva emociju straha popraćenu plakanjem ili okretanjem prema izvoru zvuka. Ukoliko takva reakcija izostane, postoji vjerojatnoća da dijete ima neku, najčešće slušnu poteškoću (Posokhova, 2008). Druga faza je *faza gukanja ili gugutanja* koja obuhvata period od drugog do petog mjeseca života, te podrazumijeva da dijete koristi jednostavne vokalne zvukove koji su još uvijek artikulacijski prilično neodređeni. Gukanje se sastoji uglavnom od samoglasnika, ali se pred kraj ove faze pojavljuju i suglasnici. Najčešće je povezano s osjećajem ugone, a popraćeno je smiješkom (Starc i sar., 2004). Simptomi usporenog razvoja govora jesu kada dijete ne pokazuje reakcije na poznati glas, zanimanje za zvučne igračke, te se ne smije glasno (Andrešić i sar., 2010). Sljedeća faza je *faza glasovnih igara i brbljanja* koja se odvija između petog i sedmog mjeseca života, a karakterizira je početno slogovno glasanje koje prelazi u slogovno brbljanje, odnosno ponavljanje slogova uz kontrolu sluhom. U ovoj fazi se ostvaruje spajanje odvojenih glasova u glasovne sekvence na temelju kojih se gradi govor. Posljednja faza je *faza aktivnog slogovnog brbljanja* kroz koju dijete prolazi između sedmog mjeseca i prve godine. Dječije brbljanje, odnosno kontrolirano ponavljanje istog sloga počinje podsjećati na prve glasove. Istovremeno se pojavljuje i početno razumijevanje ljudskog govora. U devetom mjesecu života dijete počinje spajati različite slogove, te ih izgovara sa značenjem uz gestovnu imitaciju. Na kraju prve godine dijete reagira na svoje ime, te

usmjerava pogled prema imenovanim osobama i predmetima (Posokhova, 2008). Simptomi usporenog razvoja govora su kada dijete ne brblja ili je njegovo brbljanje siromašno, ne odaziva se na svoje ime, ne prepoznaje raspoloženje u glasu odraslih, nema kontakt očima s sagovornikom, te se ne javlja prva riječ s značenjem (Andrešić i sar., 2010; Apel i Masterson, 2004).

Verbalno razdoblje počinje s pojavom prve smislene riječi. Međutim, za ovo razdoblje nije moguće procijeniti tačno vrijeme pojavljivanja s obzirom da je ono za svako dijete individualno, ali se najčešće pojavljuje oko prve godine života. Svaka osoba, pa tako i dijete ima dva rječnika, aktivan i pasivan. Pod aktivnim rječnikom se podrazumijeva fond riječi koje dijete upotrebljava u svakodnevnom govoru i potpuno razumije njihovo značenje, dok se pod pasivnim rječnikom podrazumijevaju riječi koje dijete poznaje, ali ih ne upotrebljava. Dvogodišnje dijete tipičnog razvoja vlada s 200-300 riječi, dok trogodišnje s 1500-2000 riječi (Posokhova, 2008). U prvoj polovini druge godine dijete najčešće upotrebljava holofraze, odnosno izražava svoje misli tako što upotrebljava samo jednu riječ, dok u drugoj polovici druge godine dijete počinje spontano povezivati dvije riječi i stvarati svoje prve rečenice. Nakon navršene dvije godine dijete upotrebljava rečenice sastavljene od dvije do četiri riječi. U dobi od druge do šeste godine izgovor glasova postaje razumljiv i jasan, rječnik se obogaćuje i govor postaje gramatički ispravan, dijete upotrebljava zamjenice, pridjeve, množinu, rod, broj, različita glagolska vremena (Pavličević-Franić, 2005).

U nastavku će biti prikazan kalendar jezično-govornog razvoja u verbalnom razdoblju djeteta predškolske dobi, odnosno kako se razvija govor kod djece predškolske dobi i koji su to simptomi usporenog razvoja:

Tablica 1. Kalendar jezično-govornog razvoja u verbalnom razdoblju (Andrešić i sar., 2010; Apel i Masterson, 2004, prema Jurčić, 2020:6).

DOB DJETETA	UREDAN JEZIČNO-GOVORNI RAZVOJ	SIMPTOMI USPORENOG RAZVOJA
1-2 god.	svakog mjeseca izgovara sve više riječi postavlja pitanja s 1-2 riječi spaja barem 2 riječi zajedno upotrebljava razne suglasnike na početku riječi zna pokazati i imenovati	ne razumije „pa-pa“ ne razumije „ne“ ne razumije geste i ne koristi ih govori manje od pet riječi ne razumije jednostavne upute i jednostavna pitanja ne kombinira ni dvije riječi u

	svakodnevne stvari ponavlja riječi koje čuje koristi negacije: nema, ne	rečenicu ne imitira riječi i radnje odraslih ne pokazuje dijelove tijela na upit
2-3 god.	dužina rečenice je 2-3 riječi postavlja jednostavna pitanja odgovara na pitanja <i>tko, što, gdje</i> počinje koristiti prošlo i buduće vrijeme lista slikovnice i imenuje slike uključuje se u kratki dijalog izražava emocije	ne odgovara na jednostavna pitanja ne postavlja pitanja govor je nerazumljiv ukućanima, osobito stranim osobama ne koristi jednostavne rečenice ne voli slušati priče i pjesmice
3-4 god.	koristi rečenicu od barem 3-4 riječi ljudi izvan obitelji razumiju djetetov govor koristi zamjenice povezano govori o stvarima koje su se dogodile priča kraće priče, komentira događaje odgovara na uputu koja uključuje tri radnje, npr. „Idi u sobu, pronađi loptu i donesi je“ zna igrati ulogu druge osobe u igri	rječnik je siromašan ne izgovara većinu glasova okolina ga ne razumije ne razumije dvostruke i trostruke upute ne koristi govor za rješavanje problema nema interakcije s drugom djecom
4-5 god.	u rečenicama iznosi mnogo pojedinosti glatko komunicira s drugom djecom i odraslima većinu glasova izgovara pravilno govori gramatički ispravno koristi rečenicu od barem 4-6 riječi imenuje krug i trokut	ima mali fond riječi kojima se koristi rečenice su jednostavne strukture prisutne su česte gramatičke pogreške izostavlja glasove ne razumije značenje riječi ne razumije i ne koristi prijedloge koji označavaju prostorne odnose povlači i osamljuje se ima siromašnu interakciju s okolinom
5-6 god.	izbor svih glasova je pravilan koristi složene rečenice sa svim vrstama riječi gramatički pravilno prepoznaje i imenuje geometrijske oblike ima koncept vremena - danas, jučer, sutra, ujutro, navečer prisutan je interes za slova, knjige	prisutne su pogreške u izgovoru glasova prisutne su gramatičke pogreške ne zna pjesmice, priče ne sjeća se važnih događaja i ne može ih ispričati

6-7 god.	lako koristi složene rečenične strukture usvaja apstraktne pojmove imenuje dane u sedmici pričanje uključuje događaje, teme, likove govor prilagođava društvenim situacijama vodi duge razgovore kontrolira glasnoću i volumen	rječnik je siromašan rečenica je jednostavne strukture ne razumije apstraktne pojmove ne razlikuje slova i brojke nije usvojena glasovna svjesnost teško pamti
-----------------	--	---

Pozitivni i negativni aspekti uticaja digitalnih medija na razvoj govora djece predškolske dobi

Dok koriste digitalne uređaje djeca su zaokupljena radnjom i likovima u serijama ili emisijama koje gledaju i vrlo su aktivni gledatelji, pa zato vole raspravljati o tome što su gledali i prepoznaju predmete i događaje u vlastitom životu. Različite edukativne emisije, u kojima je govor usmjeren djetetu, potiču obogaćivanje rječnika i razvoj predčitalačkih vještina kao što je prepoznavanje slova, s obzirom da svaka emisija nudi riječi koje su već poznate djeci, kao i primjere značenja tih riječi. Također, akteri veoma često koriste jednostavne rečenice koje koriste i djeca, sporo govore, te većinom ponavljaju dva puta (Apel i Masterson, 2004).

Kao pozitivan uticaj jednog od najmasovnijih medija, televizije, Žderić (2009) navodi da ona ne samo da informira, već potiče na obrazovanje i izražavanje. Televizija utiče na formiranje dječijeg vokabulara što je vidljivo u djetetovom izgovoru stručnih riječi za koje niti ono samo ne zna značenje. Također, dijete veoma brzo i uspješno upija verbalnu komunikaciju s kojima se susreće na televizijskim ekranima. Još jedna pozitivna karakteristika je što sadržaj koji se prikazuje na televiziji pomaže u oblikovanju spolnog identiteta tako što jasno pokazuje muške i ženske karakteristike. Na taj način djeca uče o sličnostima i razlikama između spolova. Određeni programi za djecu navode ih i na istraživanje različitih rasa, kultura, tradicija, te svega ostalog za što pokažu interes. Apel i Masterson (2004) također smatraju da gledanje televizije može uticati na stavove djece prema pripadnicima drugih kultura i jezičnih sredina. Djeca u igri s djecom koja govore drugačiji jezik ili dolaze iz drugih kultura bolje razumiju druge i izlažu se stranim jezicima i drugim dijalektima. Televizija pozitivno utiče na jezične vještine djece koja uče drugi jezik jer gledajući televizijske programe na stranom jeziku uče

nešto od stranog jezika. Pomoću televizije dijete neće potpuno ovladati stranim jezikom, ali slušna i vizualna podrška televizije može pomoći naučiti neke aspekte drugog jezika.

Digitalni mediji mogu imati i negativan uticaj na jezično-govorni razvoj djece predškolske dobi. Ukoliko djeca radije koriste digitalne medije, nego što se družu s vršnjacima, onemogućava se razvoj društvenih jezičnih vještina koje su potrebne za razvoj verbalne komunikativnosti (Apel i Masterson, 2004).

II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

5. METODOLOŠKI DIO

5.1. Problem i predmet istraživanja

Djetinjstvo predstavlja vrijeme brzog rasta, razvoja i sazrijevanja. U najranijim godinama za mozak djece se može reći da je „plastičan“, odnosno da se mijenja kao odgovor na iskustva. Tokom prve tri godine života, dječiji mozak stvara preko milion novih veza u sekundi koje su važne za razvoj sluha, jezika i spoznaje. Na taj način dolazi do stvaranja temelja za neuronske mreže koje su zadužene za složenije aktivnosti, kao što su donošenje odluka i kognitivna fleksibilnost. U današnje vrijeme, veliki uticaj na razvoj mozga djece, ali i na njihov cjelokupni razvoj ima sve veća upotreba digitalnih medija, kao što su televizija, tableti, pametni telefoni i Internet (Crone i Konijn, 2018).

Savremeni mediji oblikuju svakodnevnicu djece na svim razinama života: utiču na radne navike, kreativnost, socijalizaciju i komunikaciju. Ukoliko se tehnologija ispravno koristi i u edukativne svrhe ona može pozitivno uticati na razvoj djece. Pozitivan uticaj medija ističe se u sticanju znanja i umijeća, usvajanju znanstvenih i kulturnih nasljeđa, bogaćenju moralne i socijalne dimenzije, te u razvoju stvaralačkih sposobnosti. Osim toga, mediji mogu uticati na razvijanje mašte i kreativnosti, prosocijalnog ponašanja, logičkog zaključivanja (Jurčić, 2017). Međutim, pored mnogobrojnih prednosti digitalnih medija, postoje i slabosti koje mogu dovesti do negativnih posljedica na razvoj predškolskog djeteta, kao što je prisutnost nasilja u crtanim filmovima, te to da djeca radije koriste digitalne medije, nego što se druže s vršnjacima, igraju s igračkama i slično.

Činjenica da djeca koriste digitalne uređaje sve ranije i na različite načine, pred roditelje stavlja veliki zadatak i izazove, a jedan od njih je i opskrbiti djecu vještinama i sposobnostima koje će im pomoći da iskoriste potencijale i izbjegnu zamke i rizike koje digitalni svijet nosi. Rizici se mogu umanjiti ukoliko djeca digitalni svijet otkrivaju uz odraslu osobu, koja ih vodi, odabire sadržaje, potiče na razmišljanje i razgovor o doživljenom. Iako će tehnologija imati uticaj na djecu, ključ je maksimizirati spoznajne, fizičke i socijalne pogodnosti koje donosi uz minimaliziranje rizika (Knez Radolović i Renić, 2020).

5.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati percepciju roditelja o uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta.

5.3. Zadaci istraživanja

1. Ispitati učestalost i svrhu korištenja digitalnih medija od strane djece predškolske dobi.
2. Ispitati na koji način roditelji vrše nadzor nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi.
3. Ispitati mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora.
4. Ispitati neposredna iskustva roditelja o zapaženim posljedicama digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece.

5.4. Istraživačka pitanja

1. Koliko vremena djeca predškolske dobi provode koristeći digitalne medije i u koje svrhe?
2. Na koji način roditelji vrše nadzor nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi?
3. Kakvo je mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora?
4. Kakva su neposredna iskustva roditelja o zapaženim posljedicama digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece?

5.5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U istraživanju će biti korištena kvalitativna i kvantitativna paradigma. Kvalitativno opisujemo dobijene rezultate uz pomoć grafikona, slika i riječi, dok su podaci za zaključivanje prikupljeni tehnikom anketiranja.

Metode istraživanja

Deskriptivna metoda u istraživanju odgoja i obrazovanja predstavlja skup znanstveno-istraživačkih postupaka s kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju tj. ispituje se stanje, a time i njihove osobine bez obzira na njihove uzroke (Mužić, 1999). Metoda

deskripcije je postupak jednostavnog opisivanja ili očitavanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu, te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza, ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja. Ova se metoda primjenjuje u početnoj fazi znanstvenog istraživanja, a ima veću vrijednost ako je jednostavno opisivanje povezano s objašnjenjima uočenim važnijim obilježjima opisivanih činjenica, predmeta i procesa, njihovih zakonitosti i uzročnih veza i odnosa (Cohen, Manion i Morrison, 2007). U ovom istraživanju deskriptivnu metodu smo koristili kod opisivanja, prikupljanja i obrade, te interpretacije podataka.

Survey metoda pogodna je za ispitivanje stavova, mišljenja, pogleda i znanja o nekom problemu (Cohen i sar. 2007). Pomoću survey metode ostvarili smo uvid u različite stavove i mišljenja o problemu ovog istraživanja od strane roditelja.

Tehnika istraživanja

Anketiranje je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi s njihovim ličnim mišljenjem (Mužić, 1999). U ovom istraživanju bilo je potrebno anketirati roditelje djece predškolske dobi kako bi se ispitala njihova percepcija o uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta.

Instrument istraživanja

Anketni list ili anketni upitnik je instrument anketiranja koji sadrži zaglavlje s uvodom i uputama o pitanjima (Mužić, 1999). Za potrebe ovog istraživanja istraživač je kreirao instrument temeljem analize recentne literature i prethodnih istraživanja, posebno Remić (2018) i Rušev (2020).

5.6. Uzorak istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 125 roditelja djece predškolske dobi iz vrtića JU „*Djeca Sarajeva*“, odabranih prigodnim uzorkom. Uzorak je prigodni tj. namjerni čije je glavno obilježje dostupnost, odnosno birani su roditelji djece koja pohađaju državne vrtiće JU „*Djeca Sarajeva*“. Ovakvim uzorkom dobijamo na vremenu prilikom pronalaženja uzorka, jer nam je poznato gdje ih možemo pronaći, dostupnost je olakšavajuća za istraživače zbog raspoloživog vremena i istraživač je mnogo rasterećeniji prilikom pronalaska uzorka, te se može orijentirati na prikupljanje potrebnih podataka i njenu valjanu interpretaciju.

Većinu ispitanika su činile osobe ženskog spola $N=105$ (84%), te samo 16% osoba muškog spola ($N=20$). S obzirom na dob, najveći broj ispitanika, njih 76 je u dobi od 31 do 35 godina (61%), potom 29 ispitanika od 36 do 40 godina (23%), 16 ispitanika u dobi od 26 do 30 godina (13%), 3 ispitanika s više od 40 godina (3%) i jedan ispitanik od 20 do 25 godina (1%).

Najviši stepen obrazovanja majki je viša ili visoka stručna sprema, 96 ispitanika (77%), potom srednja škola 26 ispitanika (21%) i 3 ispitanika s doktorskim studijem (2%), dok nijedan ispitanik nema nezavršenu osnovnu školu ili završenu samo osnovnu školu. Isto tako, najviši stepen obrazovanja očeva je viša ili visoka stručna sprema, 71 ispitanik (57%), potom srednja škola 52 ispitanika (42%) i 2 ispitanika s doktorskim studijem (1%), dok nijedan ispitanik nema nezavršenu osnovnu školu ili završenu samo osnovnu školu. Što se tiče zaposlenosti ispitanika, njih 118 (94%) je zaposleno, 7 ispitanika nezaposleno (6%), dok nijedan ispitanik nije povremeno zaposlen.

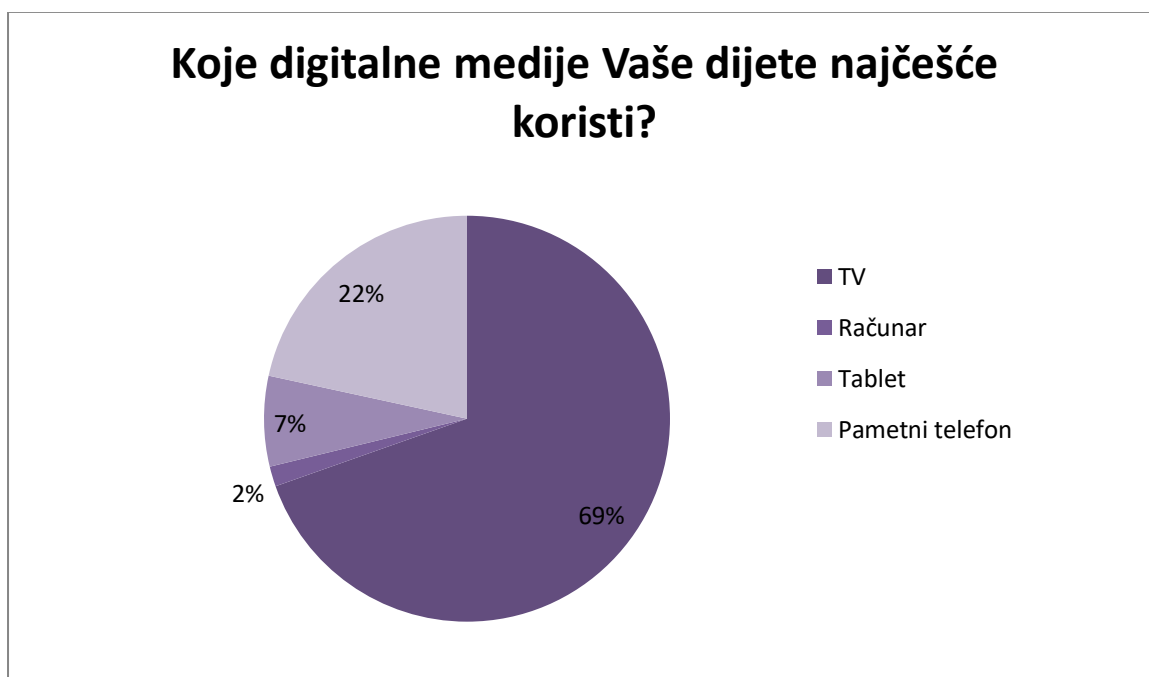
Najviše ispitanika su roditelji četverogodišnjaka (32%), petogodišnjaka (26%), te šestogodišnjaka (25%). Nešto manji postotak odgovora su od roditelja trogodišnjaka (17%). Kada govorimo o predškolskom programu koji djeca pohađaju, 116 (93%) djece predškolske dobi čiji su roditelji ispunili anketni upitnik pohađaju cjelodnevni predškolski program, 8 (7%) djece predškolske dobi pohađa poludnevni predškolski program, te nijedno dijete obavezni predškolski program (jednom sedmično).

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Analiza i interpretacija koja slijedi u nastavku je vršena na osnovu prethodno postavljenih zadataka istraživanja. U skladu s tim, rezultati istraživanja će biti predstavljeni prema sljedećim tematskim cjelinama: učestalost i svrha korištenja digitalnih medija od strane djece predškolske dobi, roditeljski nadzor nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi, mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora, te na kraju neposredna iskustva roditelja o zapaženim posljedicama digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece.

6.1. Učestalost i svrha korištenja digitalnih medija od strane djece predškolske dobi



Grafikon 1. Digitalni mediji koje djeca predškolske dobi najčešće koriste

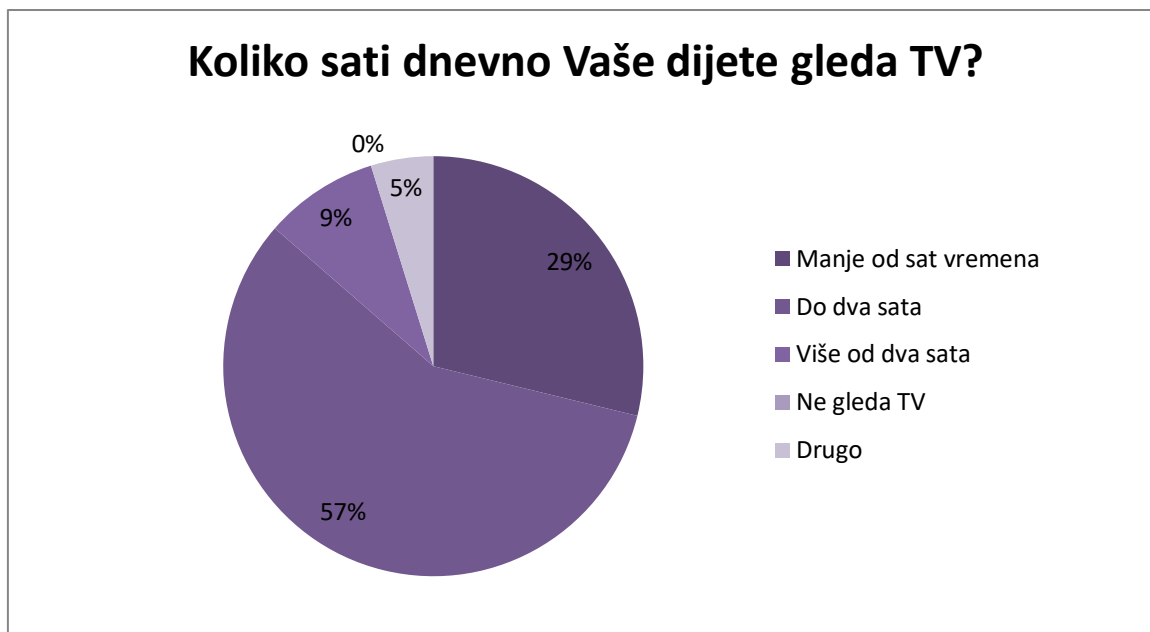
Kako bismo odgovorili na zadatak istraživanja o učestalosti i svrsi korištenja digitalnih medija od strane djece predškolske dobi, najprije smo postavili pitanje o tome koje digitalne medije djeca najčešće upotrebljavaju. Odgovori na navedeno pitanje predstavljeni na *Grafikonu 1.* pokazuju da 87 (69%) djece predškolske dobi najčešće upotrebljava TV, 27 djece (22%) pametni telefon, 9 djece (7%) tablet i 2 djece (2%) najviše koristi računar. Većina obiteljskih domova posjeduje TV, postavljen je na vidljivo mjesto, te je nekada uključen, bez obzira da li

članovi obitelj prate sadržaj na njemu. U skladu s uzrastom djece, razumljivo je da veći broj djece gleda TV, a manji broj njih koristi složenije digitalne uređaje kao što su pametni telefon, tablet, te naročito računar.



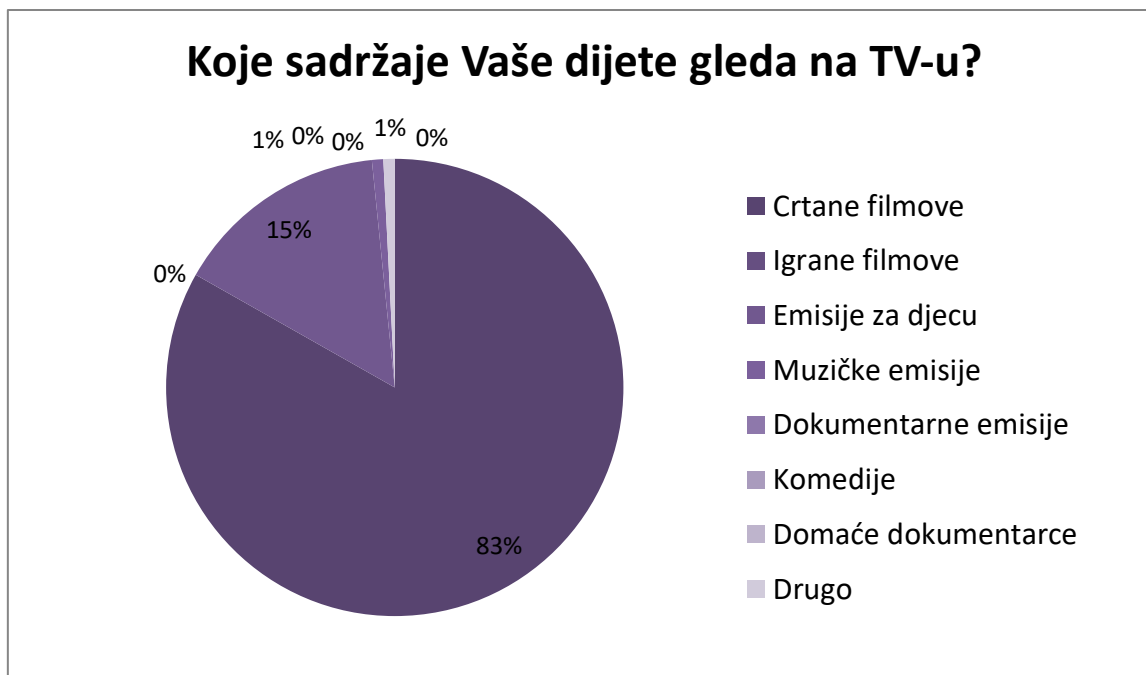
Grafikon 2. Postotak godina s kojima je dijete počelo gledati TV

Odgovori na pitanje „S koliko je godina Vaše dijete počelo gledati TV?“ prikazani na *Grafikonu 2.* pokazuju da je 80 djece (64%) počelo gledati televiziju između prve i treće godine, 35 djece (28%) prije prvog rođendana, dok je najmanje djece, njih 10 (8%) počelo gledati TV između treće i šeste godine. Na osnovu prikazanih podataka možemo zaključiti da djeca predškolske dobi u prosjeku počinju gledati TV između prve i treće godine života, što je u skladu s preporukama Američke pedijatrijske akademije (1999).



Grafikon 3. Vrijeme koje dijete provede gledajući TV

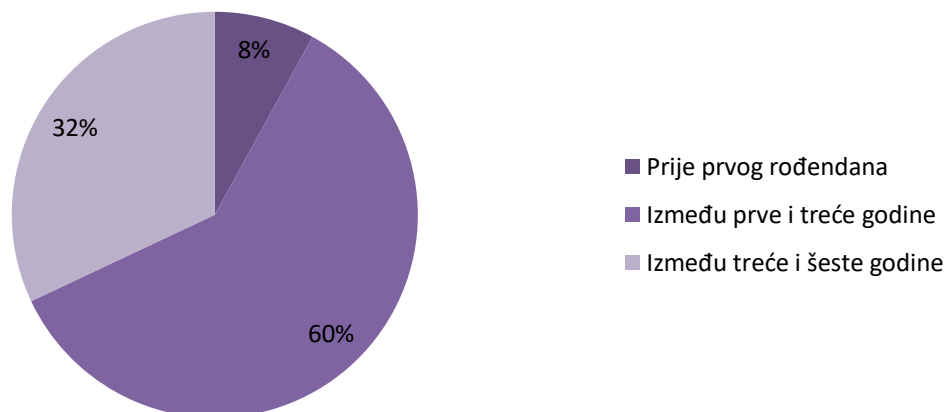
Grafikon 3. prikazuje odgovore roditelja o vremenu koje dijete provede gledajući TV. Najviše djece, njih 72 (57%) TV gleda do dva sata, 36 djece (29%) manje od sat vremena, te 11 djece (9%) TV gleda više od dva sata. Nijedan ispitanik nije odgovorio da njegovo dijete ne gleda TV. Ispitanici koji su se odlučili za opciju „Drugo“ naveli su da njihova djeca nekada ne gledaju TV nikako radnim danima, dok vikendom nekada gledaju TV i duže od dva sata, pa i tri do četiri sata ukoliko su nepovoljne vremenske prilike. Iako je prema preporukama Američke pedijatrijske akademije (1999) navedeno vrijeme, jedan do dva sata, prihvatljivo za upotrebu digitalnih medija, ipak se čini kao previše, naročito ukoliko djeca svo slobodno vrijeme provode koristeći digitalne uređaje. Osim toga, vidljivo je da na upotrebu digitalnih medija od strane djece preškolske dobi utiču i vremenske prilike, pa djeca mnogo više vremena provode koristeći digitalne uređaje kada su nepovoljne vremenske prilike, odnosno kada nisu u mogućnosti da slobodno vrijeme provedu igrajući se na otvorenom.



Grafikon 4. Sadržaji koje dijete gleda na TV-u

Kada je riječ o sadržajima koje dijete gleda na TV-u odgovori ispitanika, prikazani na *Grafikonu 4.* pokazuju da 104 djece (83%) najčešće gleda crtane filmove na TV-u, dok njih 19 (15%) gleda emisije za djecu. Muzičke emisije naveo je samo 1 ispitanik (1%), kao i drugo (1%), a što je odgovoreno s „Muzika i crtani“. Iako rezultati pokazuju da djeca najviše gledaju crtane filmove i emisije za djecu na TV-u, roditelji ipak trebaju biti oprezni, te voditi računa o sadržajima koji se prikazuju u navedenim emisijama. S obzirom da nekada sadržaj koji se prikazuje nije kvalitetan i primjeren djeci. Osim toga, neki sadržaji mogu imati skrivene poruke, koje djeca ne mogu razumijeti, kao i ispunjeni scenama nasilja za koje djeca mogu smatrati da su prihvatljive.

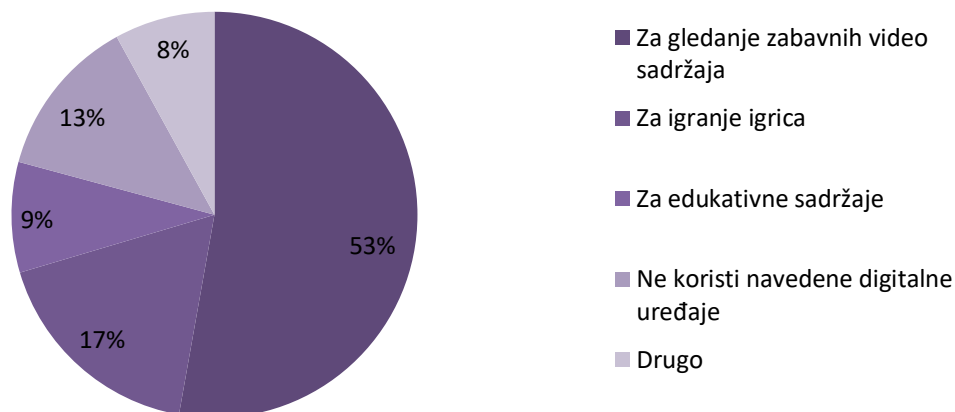
S koliko godina je Vaše dijete prvi put koristilo pametni telefon/računar/tablet?



Grafikon 5. Postotak godina s kojima je dijete prvi put koristilo pametni telefon/računar/tablet

Odgovori na pitanje „S koliko godina je Vaše dijete prvi put koristilo pametni telefon/računar/tablet?“, prikazani na Grafikonu 5. su pokazali da je 75 djece (60%) počelo koristiti navedene digitalne uređaje između prve i treće godine, 40 djece (32%) između treće i šeste godine, dok samo 10 djece (8%) prije prvog rođendana. Navedeni rezultati su pokazali da je najviše djece počelo koristiti digitalne uređaje kao što su pametni telefon, računar ili tablet u uzrastu između prve i treće godine života, kao i kada je započela upotreba TV-a.

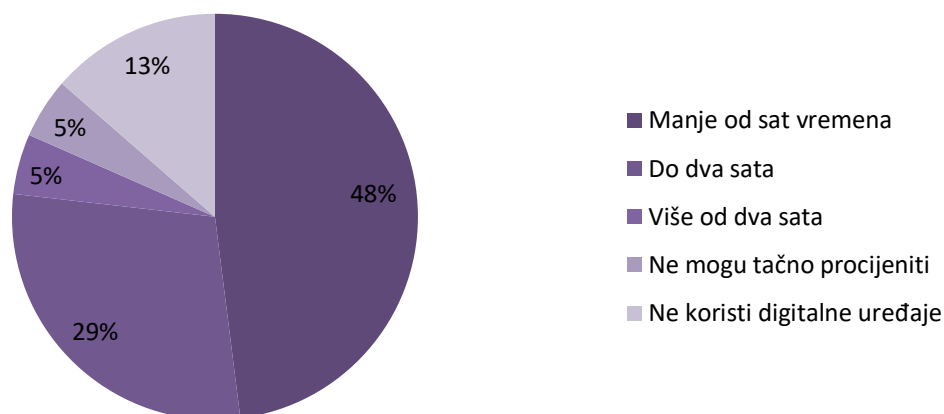
Za koje svrhe Vaše dijete koristi pametni telefon/računar/tablet?



Grafikon 6. Svrhe za koje dijete koristi pametni telefon/računar/tablet

Ispitanici su na pitanje za koje svrhe njihovo dijete koristi pametni telefon/računar/tablet odgovorili na sljedeći način: 66 ispitanika (53%) je navelo da je to za gledanje zabavnih video sadržaja, 22 ispitanika (17%) za igranje igrica, 16 ispitanika (13%) da dijete uopšte ne koristi navedene digitalne uređaje, te 11 ispitanika (9%) za edukativne sadržaje. Dok je 10 ispitanika (8%) odabralo opciju drugo, gdje su naveli pjesmice za djecu, crtane filmove, zajedničke fotografije, što je prikazano i na *Grafikonu 6*. Kao što roditelji trebaju voditi računa kakav sadržaj djeca gledaju na TV-u, također, trebaju biti oprezni i kada je riječ o svrhama u koje koriste digitalne uređaje. Zabrinjavajuće je što je najveći postotak djeca koja digitalne uređaje koriste za gledanje zabavnih video sadržaja i igrice, a veoma mali postotak djece koja digitalne sadržaje koriste u edukativne svrhe ili ne koriste digitalne uređaje uopšte.

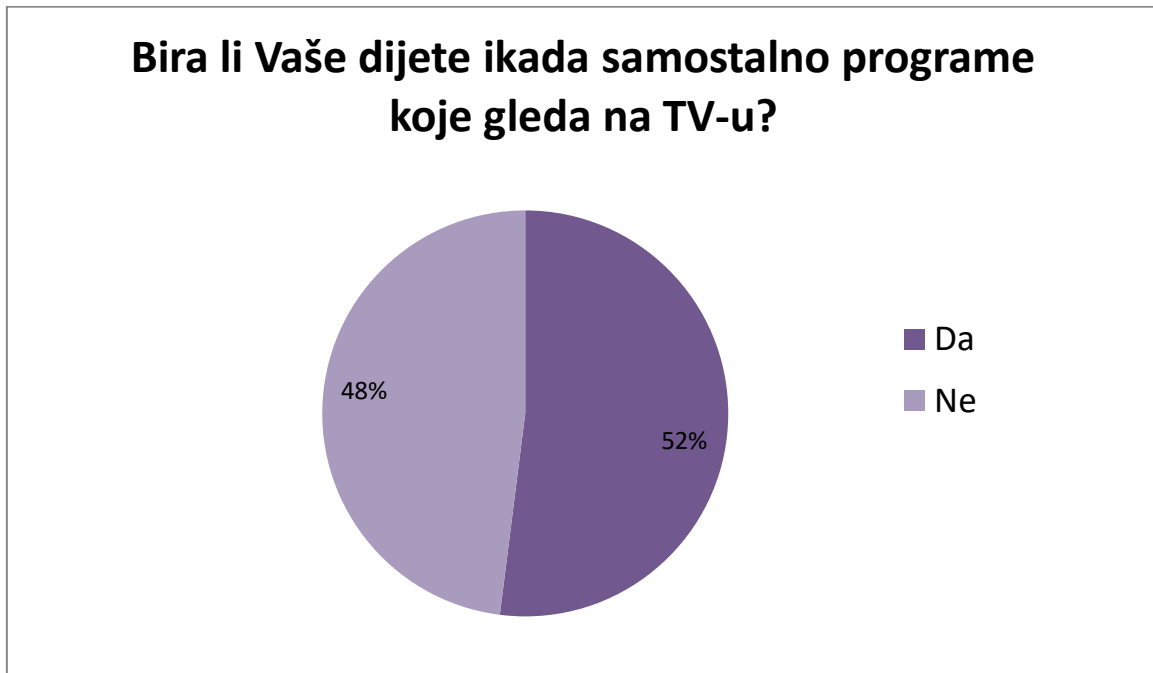
Koliko sati dnevno Vaše dijete koristi pametni telefon/računar/tablet?



Grafikon 7. Vrijeme koje dijete provede koristeći pametni telefon/računar/tablet

Na *Grafikonu 7.* prikazani su odgovori roditelji o vremenu koje dijete provede koristeći digitalne uređaje. Najviše djece, njih 60 (48%) digitalne uređaje koristi manje od sat vremena, 36 djece (29%) do dva sata, 17 djece (13%) ne koristi navedene digitalne uređaje, 6 djece (5%) više od dva sata, te 6 ispitanika (5%) ne može tačno procijeniti koliko njihovo dijete koristi digitalne uređaje. Prema odgovorima ispitanika vidljivo je da djeca predškolske dobi mnogo manje vremena provode koristeći digitalne uređaje kao što su pametni telefon, tablet ili računar, nego za gledanje TV-a.

6.2. Roditeljski nadzor nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi



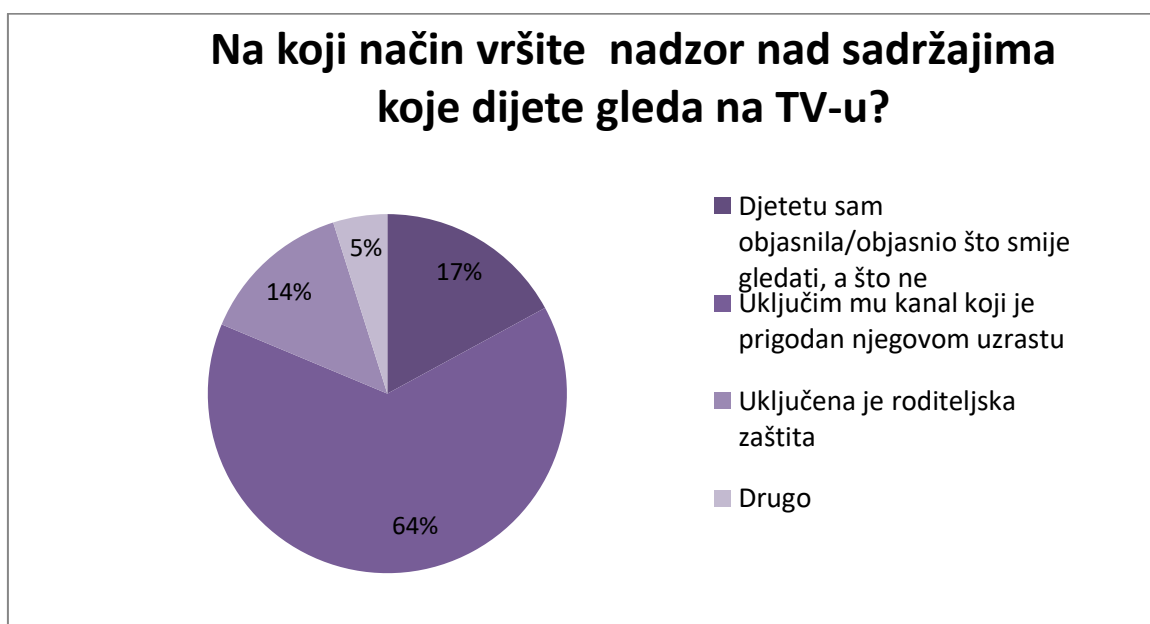
Grafikon 8. Postotak djece koja samostalno biraju programe koje gledaju na TV-u

Sljedeći zadatak istraživanja odnosi se na nadzor roditelja nad sadržajima koji djeca predškolske dobi gledaju na digitalnim uređajima. Kada je riječ o samostalnom biranju programa na TV-u od strane djece predškolske dobi, na *Grafikonu 8.* vidljivo je da je 65 ispitanika (52%) odgovorilo da dijete samostalno bira sadržaje koje gleda na TV-u, dok je 60 ispitanika (48%) odgovorilo da dijete ne bira samostalno sadržaje koje gleda na TV-u. Primjećeno je da je prisutna veoma mala razlika između roditelja koji su odgovorili s „Da“ i onih koji su odgovorili s „Ne“, tačnije razlika je za pet ispitanika, odnosno za 4%. Djetetu treba dati mogućnost da bira programe koje želi gledati, ali prilikom biranja, roditelji ipak trebaju voditi računa o tome da li su oni primjereni za djecu, za njihov uzrast.



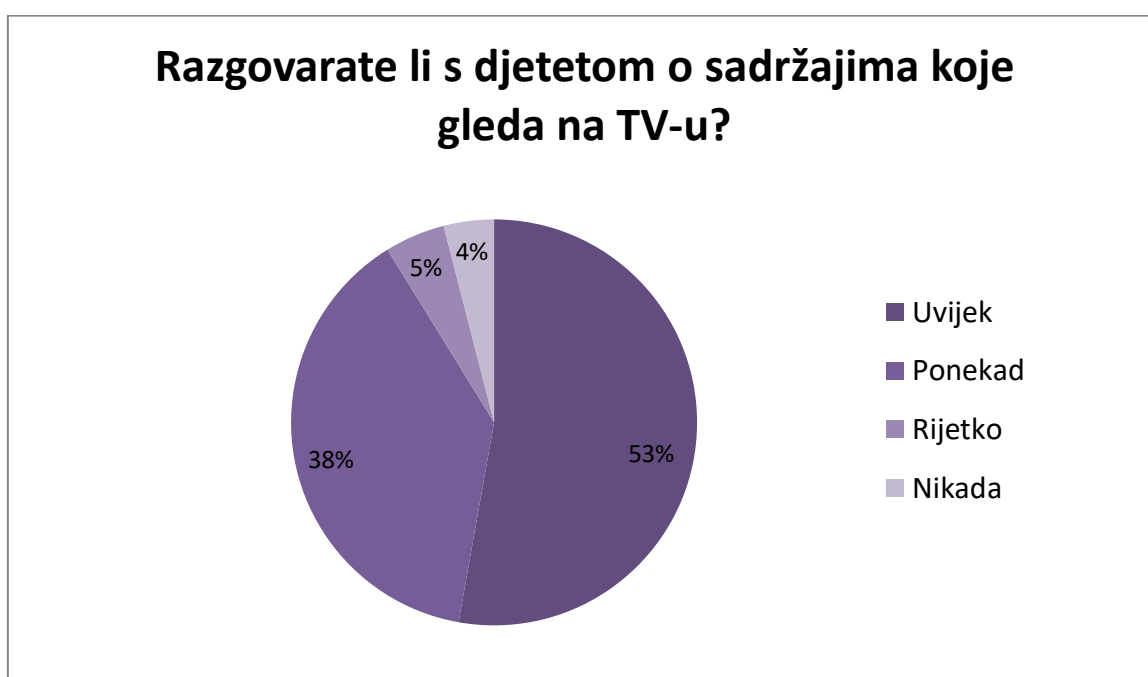
Grafikon 9. Nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u

S obzirom da je većina ispitanika odgovorila da dopušta djeci da samostalno biraju programe na TV-u, sljedećim pitanjem se željelo saznati da li roditelji imaju nadzor nad sadržajima koje njihovo dijete gleda na TV-u. Na *Grafikonu 9.* vidljivo je da su svi ispitanici (N=125) na pitanje o tome da li vrše nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u odgovorili s „Da“ (100%), te nijedan ispitanik s „Ne“, što pokazuje da roditelji ipak imaju nadzor nad sadržajima, iako djeci omogućavaju samostalno biranje programa.



Grafikon 10. Način na koji roditelji vrše nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u

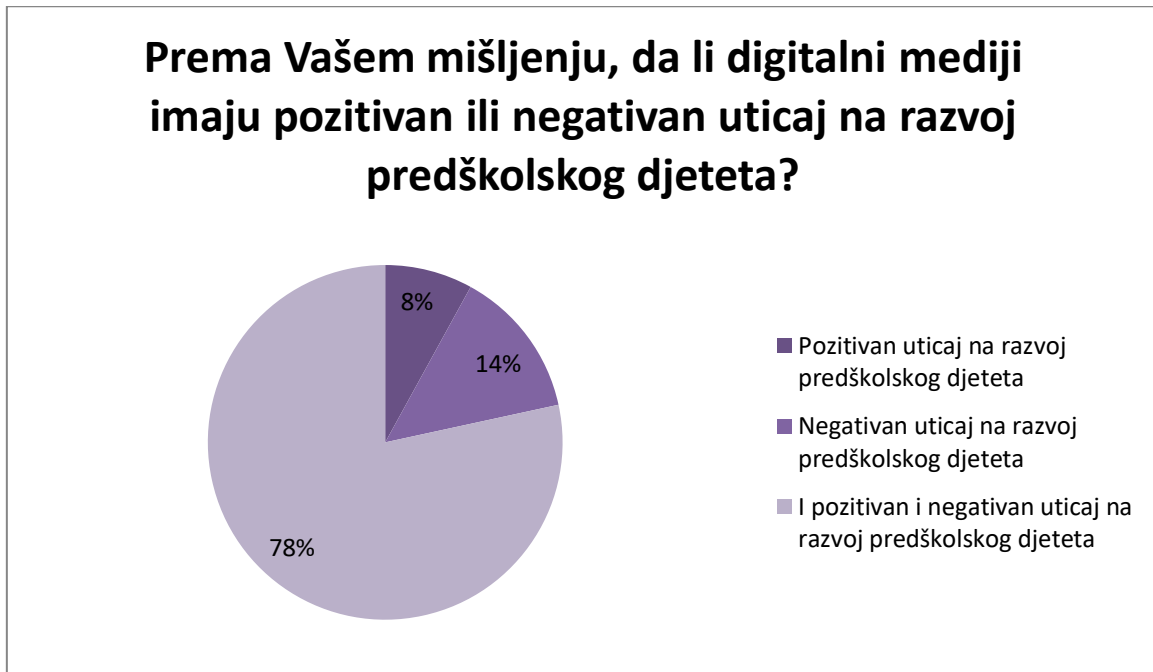
Grafikon 10. prikazuje odgovor na pitanje na koji način roditelji vrše nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u. Na navedeno pitanje odgovorilo je 123 ispitanika. Od toga njih 79 (64%) je navelo da djetetu uključe kanal koji je prigodan njegovom uzrastu, 21 (17%) da djetetu objasne što smije gledati, a što ne, a njih 17 (14%) da je uključena roditeljska zaštita. Šest ispitanika (5%) je navelo drugo, što obuhvata između ostalog, da gledaju zajedno programe s djetetom, dogovaraju se s djetetom koje sadržaje može da gleda ili prebace na kanal koji je prigodan njegovom uzrastu. Osim što roditelji, trebaju voditi računa o sadržajima koje dijete gleda na TV-u, isto tako mogu zajedno gledati s djetetom sadržaje koje su primjerene njegovom uzrastu, te razgovarati o istima.



Grafikon 11. Razgovor s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u

Na pitanje da li razgovaraju s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u, 66 ispitanika (53%) je odgovorilo da uvijek razgovaraju s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u, 48 ispitanika (38%) ponekad, 6 ispitanika (5%) rijetko, a 5 ispitanika (4%) nikada ne razgovara s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u, što je prikazano na *Grafikonu 11*. Osim što je bitno imati nadzor nad sadržajima koje dijete gleda kako na TV-u, tako i na drugim digitalnim uređajima, veoma je bitno i da roditelji s djecom razgovaraju o sadržajima koje gleda. Na taj način mogu djetetu objasniti poruke koji oni nose, te eventualne nejasnoće.

6.3. Mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi



Grafikon 12. Mišljenje ispitanika o pozitivnom i negativnom uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta

Na *Grafikonu 12.* predstavljeno je mišljenje ispitanika o pozitivnom i negativnom uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta. 98 ispitanika (78%) smatra da digitalni mediji imaju pozitivan i negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta, 17 ispitanika (14%) smatra da digitalni mediji imaju negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta, dok 10 ispitanika (8%) smatra da digitalni mediji imaju pozitivan uticaj na razvoj predškolskog djeteta. Iz navedenih odgovora je vidljivo da je većina roditelja svjesna činjenice da digitalni mediji mogu imati, kako pozitivan, tako i negativan uticaj na razvoj predškolske djece.

Ispitanici su deskriptivno obrazložili svoje odgovore na prethodno pitanje, odnosno razloge zbog kojih smatraju da digitalni mediji imaju pozitivan ili negativan uticaj na razvoj predškolske djece. Kvalitativnom analizom odgovora ispitanika koja se odnosi na pozitivnu ili negativnu percepciju organizirali smo odgovore u tri kategorije: pozitivan uticaj na razvoj predškolskog djeteta, negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta, te pozitivan i negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta.

Tablica 2. Način na koji su ispitanici obrazložili svoje mišljenje o pozitivnom i negativnom uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta

Kategorija	Kod	Citat
Pozitivan uticaj		„Uči dodatni jezik uz maternji.“ (Roditelj 85).
	Usvajanje novih informacija (n=7)	„Kroz pojedine crtane naučila je brojeve, boje itd.“ (Roditelj 105). „Ako se korištenje digitalnih medija usmjeri na edukativne sadržaje onda će uticaj biti pozitivan.“ (Roditelj 118).
Negativan uticaj		„Između 2 i 3 god smo mu dozvoljavali youtube na mobitelu, izrazito negativno je uticao, nismo mogli ograničiti, i onda smo ukinuli skroz i dijete se počelo puno bolje ponašati komunicirati, igrati se.“ (Roditelj 10).
	Nedostatak igre i kreativnosti (n=2)	„Pokušavam na sve načine da smanjim upotrebu kod djece digitalnih uređaja jer smatram da to nije dobro za njihov razvoj, više volim da se igraju, da provode vrijeme u prirodi, da sami osmišljavaju igre i bilo šta drugo što potiče njihovu kreativnost. Smatram da ih upotreba digitalnog uređaja ograničava i sputava u razvoju.“ (Roditelj 77).
	Teškoće u razvoju govora (n=2)	„Moja kćerka je previše i prerano gledala crtiće i sada imamo problem sa razvojem njenog govora.“ (Roditelj 18).
	Fizička neaktivnost (n=1)	„Djeci je potrebna igra sa roditeljima i drugom djecom. Zbog digitalnih medija djeca predugo sjede i nisu fizički aktivna što je jako loše za njihov razvoj. Više vremena provode u kući umjesto u prirodi.“ (Roditelj 99).
	Agresivno ponašanje (n=4)	„Utiče loše, ali plače i agresivno se ponaša ako mu ne dam telefon..“ (Roditelj 29).

Pozitivan i negativan uticaj

Nadzor i kontrola roditelja (n=11)

„Negativan jer je došlo do poremećaja u pažnji, govoru, komunikaciji, pogoršanje vida. Pozitivan-trenutno učestvuje u radnji crtanog filma, zna pjesmice, nadograđuje maštom radnju crtića, nakon prikazivanja razgovaramo o radnji, dešavanjima.“ (Roditelj 9).

„Uz ispravno doziranje i kontrolu, digitalni sadržaji su uredu i potiču edukaciju, što nikako ne smije da isključuje redovno provođenje vremena vani ili generalno u igri.“ (Roditelj 13).

„Pozitivan ako se radi o sadržaju prilagođen starosnoj dobi djeteta gdje dijete uči predmete, slova, oblike, boje i ako se ograniči vrijeme gledanja. Negativan ukoliko dijete previše vremena koristi digitalne uređaje jer na taj način može stvoriti svoj neki mikro svijet, oponaša likove i teško se može doprijeti do njega.“ (Roditelj 44).

„Uticaj je isključivo pozitivan ako je korištenje digitalnih medija vremenski ograničeno tj. minimalno i ako je uz to kontrolisano od strane roditelja tako da bude prilagođeno uzrastu. Djeca rastu u digitalnom svijetu i za njih je to sada sasvim prirodno, upoznaju svoj svijet, a uz to može biti i edukativno. Međutim, ne poznajem nikoga ko uvijek uspijeva ostvariti te kriterije vremena korištenja i kontrole sadržaja, pa djeca koriste prekomjerno jer to mogu. Tada nastupaju eventualne negativne posljedice, dijete se udaljava od stvarnosti, ne razvija psihičke, motoričke, socijalne i druge sposobnosti koliko bi možda trebalo da razvija. Odgovornost je na roditeljima i starateljima jer djeca slijede njihov primjer. Uz to treba pružiti i alternativu umjesto sve zabraniti i pustiti dijete da se samo zabavlja po cijele dane u stanu ili kući.“ (Roditelj 120).

Edukativni sadržaji (n=26)

„Nauči dosta iz edukativnih crtanih filmova ili edukativnih igrica na tabletu, s druge strane pojedini videi koji su predviđeni kao za djecu imaju sadržaj u kojem je izraženo neprikladno ponašanje crtanog junaka ili druge djece u smislu deranja, plakanja i sl. Neophodno je da roditelj prati sadržaj koji djeca gledaju na tv-u i drugim uređajima.“ (Roditelj 24).

„Digitalni mediji edukativnog karaktera u vidu nekog software-a sigurno mogu imati pozitivan utjecaj, ali također postoji opasnost od ekranizacije djeteta koji je konstantno izložen podražaju, a od njega se ne očekuje povratna informacija – izostanak funkcionalnog

govora.“ (Roditelj 32).

„Pozitivan uticaj ima zbog razvoja motoričkih vještina, percepcije i koncentracije, naravno ukoliko sadržaj to opravdava. Kako pozitivan stav ima za opravdanje gore navedeno, to isto možemo primjeniti i na negativan stav. Nedostatak koncentracije i pažnje na okolinu i osobe koje ga okružuju. Ispunjavanje zadataka koje ne uključuju pametni telefon, lijeno i ljutito obavljaju.“ (Roditelj 42).

Analizom odgovora ispitanika koji su odgovorili da digitalni mediji imaju pozitivan uticaj na razvoj djece predškolske dobi uviđamo da ispitanici kao pozitivne karakteristike digitalnih medija većinom navode usvajanje novih i zanimljivih informacija. Međutim, kako bi došlo do toga sadržaj treba biti primjeren uzrastu djeteta, te edukativan. Takav sadržaj može pozitivno uticati na cjelokupan razvoj djece predškolske dobi, pa tako djeca uče brojeve, slova, engleski ili neki drugi strani jezik, potiče se njihova mašta i kreativnost, proširuje znanje i obrazovanje, potiču misaoni procesi i slično.

Analizom odgovora ispitanika koji su odgovorili da digitalni mediji imaju negativan uticaj na razvoj djece predškolske dobi uviđamo da su ispitanici svjesni činjenice da digitalni mediji mogu imati i negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta. Digitalni mediji mogu negativno uticati na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora, što i ispitanici prepoznaju kod svoje djece. Djeca mnogo više vremena provode koristeći digitalne uređaje, te mnogo manje vremena igrajući se na otvorenom s svojim vršnjacima, što utiče i na njihovu socijalizaciju. Osim toga, djeca pokazuju različita agresivna ponašanja, plaču, vrište i slično, naročito ukoliko im se zabrani upotreba digitalnih medija. Kako ne bi došlo do negativnih posljedica roditelji trebaju imati nadzor nad sadržajem, zajednički odlučivati što je od sadržaja primjereno, poučno i poželjno, ograničiti i kontrolirati vrijeme provedeno uz medije, razgovarati o sadržajima koje gledaju/slušaju i kako ih shvaćaju i doživljavaju.

Analizom odgovora ispitanika koji su odgovorili da digitalni mediji imaju pozitivan i negativan uticaj na razvoj djece predškolske dobi uviđamo svjesnost ispitanika o pozitivnom, i negativnom djelovanju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta. Ispitanici navode da sadržaj treba biti primjeren uzrastu djeteta, te edukativan. Iz tog razloga se najčešće opredjeljuju za edukativne sadržaje ili igrice kroz koje djeca uče slova, brojeve i neke druge

zanimljivosti. Također, iako odobravaju korištenje digitalnih medija, ipak prednost daju igri na otvorenom, boravku u prirodi, igri s vršnjacima i slično. Pored pozitivnih karakteristika digitalnih medija, ispitanici navode i negativne koji mogu imati negativne posljedice na razvoj predškolskog djeteta. Neki od njih su prekomjerno korištenje digitalnih medija i samim tim smanjena fizička aktivnost djeteta, nedostatak koncentracije, pažnje, mašte i kreativnosti, izostanak funkcionalnog govora, ali i oponašanje likova iz crtanih filmova, te pojava agresivnosti. Djeca najčešće pokazuju agresivno ponašanje ukoliko im se zabrani upotreba digitalnih medija ili ograniči njihovo korištenje. U odgovorima ispitanika vidljiva je i njihova svjesnost o količini vremena koju djeca trebaju provesti koristeći digitalne uređaje, sadržajima, kao i razgovoru o sadržaju koji djeca gledaju na digitalnim uređajima.

6.4. Mišljenje roditelja o posljedicama upotrebe digitalnih medija od strane djece predškolske dobi na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora

Tablica 3. Relativna čestina mišljenja roditelja o posljedicama dječje upotrebe digitalnih medija na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora

Mišljenje o posljedicama upotrebe digitalnih medija	U potpunosti se ne slažem (f)	Ne slažem se (f)	Niti se slažem niti se ne slažem (f)	Slažem se (f)	U potpunosti se slažem (f)	M	SD
Prekomjerno korištenje digitalnih medija dovodi do smanjenja tjelesne aktivnosti djece.	23	13	9	28	52	3.58	1.55
Prekomjerno korištenje digitalnih medija povećava rizik od pretilosti djece.	16	20	17	27	45	3.52	1.44
Učestalim korištenjem digitalnih medija djeca sve manje borave u prirodi i na svježem zraku.	19	8	16	34	48	3.67	1.43
Djeca uče nove i korisne stvari zahvaljujući sadržajima koje gledaju na digitalnim uređajima.	8	12	42	53	10	3.36	0.99
Prekomjerna upotreba digitalnih medija dovodi do opadanja koncentracije i pažnje kod djece.	16	10	29	33	37	3.52	1.34
Prekomjerna upotreba digitalnih medija dovodi do opadanja dječje inicijative za čitanjem.	15	13	35	32	30	3.39	1.29
Učestalo korištenje digitalnih medija dovodi do povećanja agresije i ljutnje kod djece.	16	16	33	30	30	3.34	1.32
Upotrebom digitalnih medija djeca se lakše upoznaju s različitim civilizacijama i kulturama.	8	19	38	47	13	3.30	1.06
Pretjerano korištenje digitalnih medija umanjuje dječju kreativnost.	17	31	36	19	22	2.98	1.29
Upotrebom digitalnih medija djeca šire svoj vokabular.	11	21	34	46	13	3.23	1.12

Prema mišljenju roditelja najveća posljedica dječje upotrebe digitalnih medija je da djeca sve manje borave u prirodi i na svježem zraku ($M=3.67$, $SD=1.43$), potom da prekomjerno korištenje digitalnih medija dovodi do smanjenja tjelesne aktivnosti djece ($M=3.58$, $SD=1.55$) i da prekomjerno korištenje digitalnih medija povećava rizik od pretilosti djece ($M=3.52$,

SD=1.44). Osim toga, ispitanici smatraju da prekomjerna upotreba digitalnih medija dovodi i do opadanja koncentracije i pažnje kod djece (M=3.52, SD=1.34), kao i do opadanja dječje inicijative za čitanjem (M=3.39, SD=1.29). Međutim, ispitanici navode i da zahvaljujući digitalnim medijima djeca uče nove i korisne stvari zahvaljujući sadržajima koje gledaju na digitalnim uređajima (M=3.36, SD= 0.99), ali i da njihovo učestalo korištenje dovodi do povećanja agresije i ljutnje kod djece (M=3.34, SD=1.32). Ispitanici se slažu da se upotrebom digitalnih medija djeca mnogo lakše upoznaju s različitim civilizacijama i kulturama (M=3.30, SD=1.06), te da šire svoj vokabular (M= 3.23, SD=1.12). Kao najmanju posljedicu ispitanici navode da se pretjeranim korištenjem digitalnih medija umanjuje dječja kreativnost (M=2.98, SD=1.29).

6.5. Iskustva roditelja o zapaženim posljedicama digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece

Tablica 4. Relativna čestina odgovora roditelja o zapaženim posljedicama upotrebe digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece

Zapažene posljedice kod djece	U potpunosti se ne slažem (f)	Ne slažem se (f)	Niti se slažem niti se ne slažem (f)	Slažem se (f)	U potpunosti se slažem (f)	M	SD
Dijete je manje angažirano u tjelesnim aktivnostima zbog upotrebe digitalnih medija.	19	31	19	33	23	3,08	1,37
Dijete najčešće jede uz upotrebu digitalnih medija.	15	27	26	43	14	3,11	1,22
Dijete je naučilo mnogo novih stvari zahvaljujući sadržajima koje gleda na digitalnim uređajima.	9	15	41	51	9	3,29	1,01
Kada dijete gleda sadržaje na digitalnim uređajima, veoma mu je teško skrenuti pažnju.	16	15	31	45	18	3,27	1,23
Dijete radije gleda crtane filmove nego što lista slikovnice, knjige, enciklopedije.	21	26	32	35	11	2,91	1,23
Sadržaji koje dijete gleda na digitalnim uređajima izazivaju ljutnju kod djeteta.	23	36	37	21	8	2,64	1,15
Dijete pokazuje iracionalne strahove nakon gledanja sadržaja na digitalnim uređajima.	26	37	33	20	9	2,59	1,19
Dijete radije koristi digitalne medije nego što se druži s vršnjacima.	34	52	27	5	7	2,19	1,06
Dijete je poboljšalo vokabular zahvaljujući upotrebi digitalnih medija.	14	22	43	31	15	3,09	1,16

Istraživanjem su dobiveni podaci koji ukazuju na to da su roditelji najviše zapazili kod svoje djece da su naučila mnogo novih stvari zahvaljujući sadržajima koje gledaju na digitalnim uređajima ($M=3.29$, $SD=1.01$), te kao negativnu posljedicu da je djeci veoma teško skrenuti pažnju kada gledaju sadržaje na digitalnim uređajima ($M=3.27$, $SD=1.23$). Ispitanici su se

složili da njihova djeca najčešće jedu uz upotrebu digitalnih uređaja ($M=3.11$, $SD=1.22$), te da su manje angažirana u tjelesnim aktivnostima zbog upotrebe digitalnih medija ($M=3.08$, $SD=1.37$). Također, navode da su djeca poboljšala vokabular zahvaljujući upotrebi digitalnih medija ($M=3.09$, $SD=1.16$), ali i da radije gledaju sadržaje na digitalnim uređajima, nego što listaju slikovnice, knjige i enciklopedije ($M=2.91$, $SD=1.23$). Roditelji su najmanje zapazili kod svoje djece da sadržaji koje djeca gledaju kod njih izazivaju ljutnju ($M=2.64$, $SD=1.15$), da pokazuju iracionalne strahove nakon gledanja sadržaja na digitalnim uređajima ($M=2.59$, $SD=1.19$), te da radije koriste digitalne medije nego što se druže s vršnjacima ($M=2.19$, $SD=1.06$).

7. ZAKLJUČAK

Upotreba digitalnih medija je sve više zastupljena među djecom predškolske dobi. Samim tim, ona predstavlja neizostavni dio odgoja i obrazovanja, te nekada sasvim nesvjesno utiče na razvoj djece predškolske dobi, kako pozitivno tako i negativno. Roditelji bi trebali biti upoznati s svim prednostima i nedostacima digitalnih medija koji su sve češće sastavni dio dječje svakodnevnice.

Ovim istraživačkim radom željeli smo ispitati percepciju roditelja o uticaju digitalnih medija na razvoj predškolske djece, obuhvatajući četiri istraživačka zadatka. Prvi se odnosio na percepciju roditelja o vremenu i svrsi korištenja digitalnih medija od strane njihove djece, dok se drugi zadatak odnosio na nadzor koji primjenjuju nad korištenjem digitalnih medija od strane djece predškolske dobi. Sljedeća dva istraživačka zadatka su bila usmjerena na ispitivanje mišljenja roditelja o posljedicama na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora do kojih digitalni mediji mogu dovesti, te na ispitivanje neposrednih iskustava roditelja o eventualnim pozitivnim i negativnim posljedicama na cjelokupni razvoj njihove djece. U istraživanju je učestvovalo 125 roditelja djece predškolske dobi čija djeca pohađaju predškolske ustanove JU „*Djeca Sarajeva*“, a odgovori su prikupljeni anketiranjem.

Na osnovu provedenog istraživanja možemo zaključiti da su roditelji djece predškolske dobi svjesni pozitivnih i negativnih posljedica do kojih upotreba digitalnih medija može dovesti. Većina roditelja uspostavlja nadzor nad vremenom i svrhom korištenja digitalnih medija, te djeca digitalne medije najčešće koriste 1-2h dnevno u različite svrhe, među kojima dominira upotreba digitalnih medija za gledanje crtanih filmova i drugih zabavnih video sadržaja, dok ih u edukativne svrhe koriste veoma malo ili nikako, osim ukoliko nisu prožeti kroz sadržaje koji djeca prate. Kao pozitivne karakteristike digitalnih medija roditelji navode da djeca najviše usvajaju nova znanja, šire vokabular i razvijaju maštu i kreativnost, dok kao negativne karakteristike navode da djeca mnogo više vremena provode u zatvorenom prostoru što povećava rizik od pretilosti djece, manje se druže s vršnjacima, te da crtani koji su ispunjeni nasilnim scenama dovode i do agresivnosti djece, odnosno do ispoljavanja ljutnje ukoliko im se zabrani ili ograniči upotreba digitalnih medija, ali i da je djeci veoma teško skrenuti pažnju kada gledaju sadržaje na digitalnim uređajima. Također, zabrinjavajuća je činjenica da djeca radije koriste digitalne uređaje nego što listaju knjige, slikovnice i enciklopedije.

Važnost ovog rada je u tome što se nastoji osvijestiti uticaj digitalnih medija na razvoj predškolske djece. Roditelji trebaju biti upoznati s sadržajem koji djeca gledaju, razgovarati s djecom o istome, ograničiti vrijeme korištenja digitalnih medija, te naučiti djecu kako pravilno i umjereno upotrebljavati digitalne medije.

8. LITERATURA

1. Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York, NY: Routledge.
2. Aganović, Dž. (2019). *Utjecaj televizije na razvoj i obrazovanje djece predškolske dobi*. Magistarski rad. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
3. American Academy of Pediatrics (1999). Media Education. *Pediatrics*, 104 (2), 341–343.
4. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Cevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi*. Zagreb: Planet Zoe.
5. Apel, K. i Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgajatelje*. Lekenik: Ostvarenje.
6. Batarelo Kokić, I. (2015). Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica. *Školski vjesnik*, 64 (3), 377-398. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151350> Preuzeto: 15.05.2021.
7. Bedford, R., Saez de Urabain, I., Cheung, C., Karmiloff-Smith, A., & Smith, T. (2016). Toddlers' fine motor milestone achievement is associated with early touchscreen scrolling. *Frontiers in Psychology*, 7(1108), 1-8.
8. Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Berk, L. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Zagreb: Naklada Slap.
10. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
11. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
12. Bujišić, G. (2005). *Dijete i kriza - Priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
13. Buggle, F. (2002). *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Bulat, R. (2014). *Bebarije, važnost poticanja intelektualnog i emocionalnog razvoja od najranije dobi*. Split: Harfa.
15. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London and New York: Routledge Falme.
16. Crain, W. (2005). *Theories of Development Concepts and Applications* (5th edition). Upper Baddle River, NJ: Pearson Education. Inc.

17. Crone, E. & Konijn, E. (2018), "Media use and brain development during adolescence". *Nature Communications*, Vol. 9/1, p. 588.
18. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
19. Erwin, E. & Morton, N. (2008). Exposure to Media Violence and Young Children with and Without Disabilities: Powerful Opportunities for Family-Professional Partnerships. *Early Childhood Education Journal*. 36. 105-112.
20. Felix, E., Silva, V., Caetano, M., Ribeiro, M., Fidalgo, T., & Rosa Neto, F. et al. (2020). Excessive Screen Media Use in Preschoolers Is Associated with Poor Motor Skills. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 23(6), 418-425.
21. Genc, Z. (2014). "Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Preschool Aged Children". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, sv. 146.
22. Giacomini, M., Cook, D., & for the Evidence-Based Medicine Working Group. (2000). Users' Guides to the Medical Literature. *JAMA*, 284(3), 357.
23. Gilovich, T., Keltner, D., & Nisbett, R. (2006). *Social psychology*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
24. Gralla, P. (2004). *Kako funkcionira internet*. Zagreb: Algoritam.
25. Hapkiewicz, G. W. & Roden, H. A. (1971). The Effect of Aggressive Cartoons on Children's Interpersonal Play. *Child Development*, 1583-1585.
26. Hasanagić, S., Papović, M. i Kovačević, S. (2020). *Medijske navike djece i stavovi roditelja*. Sarajevo: UNICEF
27. Juričić, D. i sur. (2005). *Velika enciklopedija malih aktivnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Jurčić, D. (2017). Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21(1), 127-136.
29. Jurčić, A. (2020). *Razvoj govora kod djece predškolske dobi*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A4833/datastream/PDF/view>
Preuzeto: 07.04.2021.
30. Katz, L. i McClellan, D. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
31. Kečo-Isaković, E. (2006). *Izazovi mas-medija*. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
32. Knez Radolović, J. i Renić, M. (2020). *Djeca u digitalnom okruženju: vodič za roditelje predškolaraca*. Zagreb: RODA.

33. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu-roditelji, vršnjaci, učitelji kontekst razvoja djeteta*. Zadar: Naklada Slap.
34. Kralj, D. (2014). *Socijalna kompetencija djeteta: zašto je važna i kako ju razvijati?* Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/socijalna-kompetencija-zasto-je-vazna-i-kako-se-razvija/> Preuzeto: 21.03.2021.
35. Kranželić, V. i Bašić, J. (2008). Socijalna kompetencija i ponašanje djece predškolske dobi kao osnova preventivskim programima-razlike po spolu. *Kriminologija & socijalna integracija*, 16(2), 1-14.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/99118> Preuzeto: 21.03.2021.
36. Krkeljić, Lj. (2013). *Priručnik Škola bez nasilja – ka sigurnom i podsticajnom okruženju za djecu: kako spriječiti nasilje u školi - Program prevencije nasilja među djecom u školi*. Crna Gora: Ministarstvo prosvjete Crne Gore i UNICEF.
37. Kuterovac Jagodić, G., Štulhofer, A. i Lebedina Manzoni, M. (2016). *Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija*. Zagreb: Agencija za elektroničke medije.
38. Laniado, N. i Pietra, G. (2005). *Naše dijete, videoigre, Internet i televizija*. Rijeka: Studio TiM.
39. Lavigne, H., Hanson, K. & Anderson, D. (2015). The influence of television coviewing on parent language directed at toddlers. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 36, 1-10.
40. Louge, N. (2006). *Adolescents and the internet*. ACT fot Youth Center of Excellence Dostupno na: http://www.actforyouth.net/resources/rf/rf_internet_1006.pdf Preuzeto: 26.04.2021.
41. Malina, R. M., Bouchard, C., & Bar - Or, O. (2004). *Growth, Maturation, and Physical Activity*. Champaign: Human Kinetics.
42. McPake, J., Plowman, L. & Stephen, C. (2010). *The home as a technological learning environment: children's early encounters with digital technologies*. Paper presented at Annual Meeting of the American Educational Research Association, Denver, Colorado.
43. Mcleod, S. (2020). *Jean Piaget's Theory and Stages of Cognitive Development | Simply Psychology*. Dostupno na: <https://www.simplypsychology.org/piaget.html> Preuzeto: 31.03.2021.
44. McLuhan, M. (2008). *Razumijevanje medija*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
45. Miljković, D. i Rijavec, M. (2002). *Bolje biti vjetar nego list: psihologija dječjeg samopouzdanja*. Zagreb: IEP.

46. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
47. Naughton, J. (2016). The evolution of the Internet: from military experiment to General Purpose Technology. *Journal Of Cyber Policy*, 1(1), 5-28.
48. Neljak, B. (2009). *Kineziološka metodika u predškolskom odgoju*. Zagreb: Kineziološki fakultet.
49. O'Bryan, K.G. & Boersma, F.J. (1971). Eye movements, Perceptual activity and conservation Development. *Child Psychol.* 12, 157-169.
50. Osmančević, E. (2003). *Internet, tradicionalna i virtualna javnost*. Sarajevo: Magistrat.
51. Ostrov, Jamie M., Gentile, Douglas A. & Adam D. Mullins. (2013). Evaluating the effect of educational media exposure on aggression in early childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 34 (1), 38-44.
52. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
53. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. NewYork: International Universities press.
54. Piaget, J. (1967). *Six psychological studies*. New York: Random House.
55. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje*. Zagreb: Ostvarenje.
56. Prskalo, I. (2004). *Osnove kineziologije, udžbenik za studente učiteljskih škola*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
57. Renić, M. (2018). *Korištenje medija kod djece predškolske dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti.
58. Rušev M. (2020). *Mišljenja i iskustva roditelja predškolske djece o utjecaju informacijsko-komunikacijske tehnologije na razvoj djeteta*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
59. Shaw, R.. i Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja*. Zagreb: VBZ.
60. Sigman, A. (2010). *Daljinski upravljani: kako televizija šteti našim životima – i što po tom pitanju možemo učiniti*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
61. Simatwa, E. M. W. (2010). Piaget's theory of intellectual development and its implication for instructional management at pre-secondary school level. *Educational Research and Reviews*. 5(7), 366-371.
62. Smiljanić, V. (1979). *Razvojna psihologija*. Beograd: Društvo psihologa SR Srbije.
63. Smith, R.F. (1981). Early Childhood Science Education: A Piagetian Perspective. *Young Children*, 36(2), 3-10.

64. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
65. Sternberg, R. J. (2005). *Kognitivna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
66. Šalaj, S. (2013). *Rana motorička stimulacija - preduvjet sportske izvrsnosti. 11. godišnja međunarodna konferencija Kondicijska proprema sportaša*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
67. Šimović, V. i Ružić-Baf, M. (2013). *Suvremeni informacijski sustavi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
68. Tatalović Vorkapić, S. (2013). *Razvojna psihologija*. Rijeka: Učiteljski fakultet.
69. UNICEF (2017). *Djeca u digitalnom svijetu*. New York: Fond Ujedinjenih naroda za djecu. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Izvjestaj-HR_12-17_web.pdf Preuzeto: 26.04.2021.
70. Valković, J. (2010). Oblici i utjecaji televizijskog nasilja. *Nova prisutnost, VIII* (1), 67-85. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/53639> Preuzeto: 26.04.2021.
71. Vasta, R., Haith, M.M., i Miller, S.A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
72. WHO. (2016). *Ending Childhood Obesity*. Geneva: WHO.
73. Žalica, S. (2020). *Zdravo odrastanje u svijetu digitalnih medija: vodič za roditelje i odgajatelje djece i adolescenata*. Sarajevo: Buybook.
74. Žderić, J. (2009). *Medijska kultura djece i mladih: mogućnosti i zamke*. Zagreb: Sretna knjiga.

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Popis grafikona

<i>Grafikon 1.</i> Digitalni mediji koje djeca predškolske dobi najčešće koriste	37
<i>Grafikon 2.</i> Postotak godina s kojima je dijete počelo gledati TV	38
<i>Grafikon 3.</i> Vrijeme koje dijete provede gledajući TV	39
<i>Grafikon 4.</i> Sadržaji koje dijete gleda na TV-u	40
<i>Grafikon 5.</i> Postotak godina s kojima je dijete prvi put koristilo pametni telefon/računar/tablet	41
<i>Grafikon 6.</i> Svrhe za koje dijete koristi pametni telefon/računar/tablet.....	42
<i>Grafikon 7.</i> Vrijeme koje dijete provede koristeći pametni telefon/računar/tablet.....	43
<i>Grafikon 8.</i> Postotak djece koja samostalno biraju programe koje gledaju na TV-u.....	44
<i>Grafikon 9.</i> Nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u	45
<i>Grafikon 10.</i> Način na koji roditelji vrše nadzor nad sadržajima koje dijete gleda na TV-u ...	45
<i>Grafikon 11.</i> Razgovor s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u	46
<i>Grafikon 12.</i> Mišljenje ispitanika o pozitivnom i negativnom uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta.....	47

Popis tablica

<i>Tablica 1.</i> Kalendar jezično-govornog razvoja u verbalnom razdoblju	27
<i>Tablica 2.</i> Način na koji su ispitanici obrazložili svoje mišljenje o pozitivnom i negativnom uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta	48
<i>Tablica 3.</i> Relativna čestina mišljenja roditelja o posljedicama dječje upotrebe digitalnih medija na njihov motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora	52
<i>Tablica 4.</i> Relativna čestina odgovora roditelja o zapaženim posljedicama upotrebe digitalnih medija na motorički, kognitivni, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora njihove djece	54

PRILOZI

Anketni upitnik za roditelje

Poštovani roditelji,

Pred Vama se nalazi upitnik čiji je cilj ispitati percepciju roditelja o uticaju digitalnih medija na razvoj predškolskog djeteta. Upitnik je anonimn, te će se rezultati koristiti samo u svrhu izrade magistarskog rada na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Molimo Vas da na svako pitanje date iskren odgovor. Za ispunjavanje anketnog upitnika trebati će Vam oko 10 minuta. Hvala Vam za saradnju.

1. Spol
 - a) Muški
 - b) Ženski

2. Starosna dob
 - a) Od 20 do 25 godina
 - b) Od 26 do 30 godina
 - c) Od 31 do 35 godina
 - d) Od 36 do 40 godina
 - e) Više od 40 godina

3. Obrazovanje majke
 - a) Nezavršena osnovna škola
 - b) Osnovna škola
 - c) Srednja škola
 - d) Viša ili visoka stručna sprema
 - e) Doktorat

4. Obrazovanje oca
 - a) Nezavršena osnovna škola
 - b) Osnovna škola
 - c) Srednja škola

- d) Viša ili visoka stručna sprema
 - e) Doktorat
5. Jeste li zaposleni?
- a) Da
 - b) Povremeno
 - c) Ne
6. Dob djeteta
- a) Do 3 godine
 - b) 4 godine
 - c) 5 godina
 - d) 6 godina
7. Dijete pohađa
- a) Cjelodnevni predškolski program
 - b) Poludnevni predškolski program
 - c) Obavezni predškolski program (jednom sedmično)
8. Koje digitalne medije Vaše dijete najčešće koristi?
- a) TV
 - b) Računar
 - c) Tablet
 - d) Pametni telefon
9. S koliko je godina Vaše dijete počelo gledati TV?
- a) Prije prvog rođendana
 - b) Između prve i treće godine
 - c) Između treće i šeste godine
10. Koliko sati dnevno Vaše dijete gleda TV?
- a) Manje od sat vremena
 - b) Do dva sata
 - c) Više od dva sata

- d) Ne gleda TV
- e) Drugo _____

11. Koje sadržaje Vaše dijete gleda na TV-u?

- a) Crtane filmove
- b) Igrane filmove
- c) Emisije za djecu
- d) Muzičke emisije
- e) Dokumentarne emisije
- f) Komedije
- g) Domaće dokumentarce
- h) Nešto drugo _____

12. Bira li Vaše dijete ikada samostalno programe koje gleda na TV-u?

- a) Da
- b) Ne

13. Imate li nadzor nad onim što Vaše dijete gleda na TV-u?

- a) Da
- b) Ne

14. Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili s „Da“, na koji način vršite nadzor?

- a) Djetetu sam objasnila/objasnio što smije gledati, a što ne
- b) Uključim mu kanal koji je prigodan njegovom uzrastu
- c) Uključena je roditeljska zaštita
- d) Ostalo _____

15. Razgovarate li s djetetom o sadržajima koje gleda na TV-u?

- a) Uvijek
- b) Ponekad
- c) Rijetko
- d) Nikada

16. S koliko godina je Vaše dijete prvi put koristilo pametni telefon/računar/tablet?
- Prije prvog rođendana
 - Između prve i treće godine
 - Između treće i šeste godine
17. Za koje svrhe Vaše dijete koristi pametni telefon/računar/tablet?
- Za gledanje zabavnih video sadržaja
 - Za igranje igrica
 - Za edukativne sadržaje
 - Ne koristi navedene digitalne uređaje
 - Ostalo _____
18. Koliko sati dnevno Vaše dijete koristi navedene digitalne uređaje?
- Manje od sat vremena
 - Do dva sata
 - Više od dva sata
 - Ne mogu tačno procijeniti
 - Ne koristi digitalne uređaje
19. Prema Vašem mišljenju, da li digitalni mediji imaju pozitivan ili negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta? Obrazložite Vaš odgovor.
- Pozitivan uticaj na razvoj predškolskog djeteta

 - Negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta

 - I pozitivan i negativan uticaj na razvoj predškolskog djeteta

20. Smatrate li da je za razvoj djece predškolske dobi štetnija upotreba Interneta ili gledanje TV programa?
- Upotreba Interneta
 - Gledanje TV programa

- c) Podjednako
- d) Ni jedno ni drugo

Poštovani roditelji, molimo Vas da na sljedeće tvrdnje izrazite Vaše slaganje ili neslaganje s tvrdnjom tako što ćete zaokružiti jedan od brojeva pri čemu ocjena 1 znači u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, 5 – u potpunosti se slažem.

Mišljenje o posljedicama upotrebe digitalnih medija						
Tvrdnja		U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1	Prekomjerno korištenje digitalnih medija dovodi do smanjenja tjelesne aktivnosti djece.	1	2	3	4	5
2	Prekomjerno korištenje digitalnih medija povećava rizik od pretilosti djece.	1	2	3	4	5
3	Učestalim korištenjem digitalnih medija djeca sve manje borave u prirodi i na svježem zraku.	1	2	3	4	5
4	Djeca uče nove i korisne stvari zahvaljujući sadržajima koje gledaju na digitalnim uređajima.	1	2	3	4	5
5	Prekomjerna upotreba digitalnih medija dovodi do opadanja koncentracije i pažnje kod djece.	1	2	3	4	5
6	Prekomjerna upotreba digitalnih medija dovodi do opadanja dječje inicijative za čitanjem.	1	2	3	4	5
7	Učestalo korištenje digitalnih medija dovodi do povećanja agresije i ljutnje kod djece.	1	2	3	4	5
8	Upotrebom digitalnih medija djeca se lakše upoznaju s različitim civilizacijama i kulturama.	1	2	3	4	5
9	Pretjerano korištenje digitalnih medija umanjuje dječju kreativnost.	1	2	3	4	5
10	Upotrebom digitalnih medija djeca šire svoj vokabular.	1	2	3	4	5

Zapažene posljedice kod djece

Tvrdnja		U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1	Dijete je manje angažirano u tjelesnim aktivnostima zbog upotrebe digitalnih medija.	1	2	3	4	5
2	Dijete najčešće jede uz upotrebu digitalnih medija.	1	2	3	4	5
3	Dijete je naučilo mnogo novih stvari zahvaljujući sadržajima koje gleda na digitalnim uređajima.	1	2	3	4	5
4	Kada dijete gleda sadržaje na digitalnim uređajima, veoma mu je teško skrenuti pažnju.	1	2	3	4	5
5	Dijete radije gleda crtane filmove nego što lista slikovnice, knjige, enciklopedije.	1	2	3	4	5
6	Sadržaji koje dijete gleda na digitalnim uređajima izazivaju ljutnju kod djeteta.	1	2	3	4	5
7	Dijete pokazuje iracionalne strahove nakon gledanja sadržaja na digitalnim uređajima.	1	2	3	4	5
8	Dijete radije koristi digitalne medije nego što se druži s vršnjacima.	1	2	3	4	5
9	Dijete je poboljšalo vokabular zahvaljujući upotrebi digitalnih medija.	1	2	3	4	5